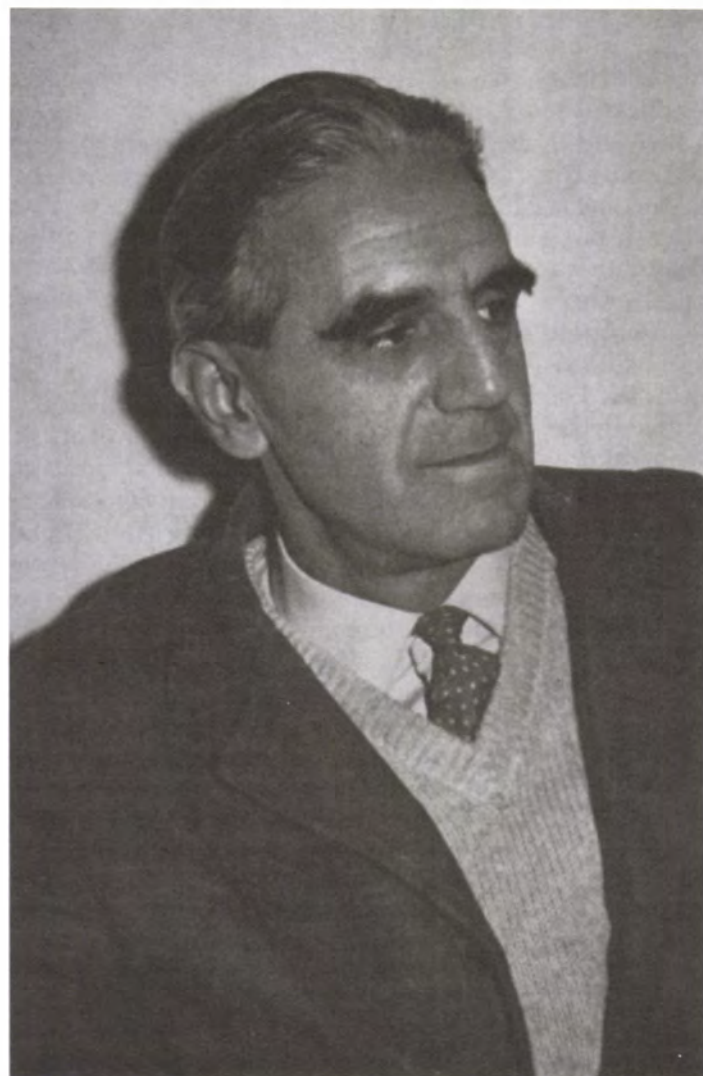

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XXIII. ÉVFOLYAM 2012. 9. (599.) SZÁM — MÁJUS 10.

ára 2 lej

Ottlik Géza (1912–1990)

SELYEM ZSUZSA

A dzéta, amiért érdemes élni

Ottlik Géza születésének 100. évfordulójára

Elfuseráljuk a legjobb könyveink kiadását, majd fellengzős tanulmányokat írogatunk, mondogatván, hogy habent sua fata libelli. Ottlik Géza tündökletes életműve kapcsán különösen sokszor kerül elő a késő római, derék stilisza és grammatikus, Terentianus Maurus aranyköpésének második fele. Nem tudom, hungarikum-e, hogy a „Pro captu lectoris habent sua fata libelli” (szó szerint: a könyvek sorsa olvasóinak a felfogóképességétől függ) valamiféle babonás-titokzatossá, nyomdaördögöt megidéz, talált kéziratot szó szerint értő felelősségváró varázsigévé lett.

Felfogni azt a prózapoétikát, amely történeteink és nézőpontjaink közé összefüggést teremt, amely felől a megtanult elbeszélés-mód szerinti rutinos regénytermelés olyasmi, mintha valaki megtanulván szorozni és osztani, egész életében szorzásokat és osztásokat publikálna, szóval felfogni Ottlik prózájának a tétjét nyilvánvalóan nagyobb erőfeszítést igényelne, mint sajnálkozni azon, hogy csak ilyen jutott nekünk, nosztalgizáló, megalkuvó keleteuropéer, aki hol van Musiltól!

„Világ egyedül nincsen, csak azzal együtt, aki szemléli” – írja a Heisenberg-szenzibilis Ottlik a *Prózában*. Reáltudományos képzettsége nem engedi, hogy ennél jobban ellágyuljon, az „egyedül” már így is épp elég pontatlan, patetikus, redukált észlelésre vall. Az „együtt” viszont igazi kihívás. Nem adottság. Ottlik – mint minden olyan emberi lény, akit az anyja egyszer az életben, egy döntő pillanatban magára hagyott – elháríthatatlanul tudja, mennyire nem adottság. Az *Iskola a határon* az én olvasatomban 383 lapnyi ellenállás a „néma gyermeknek az anyja sem érti a szavát” gyávaságot előíró érzelmi sivárságának: a néma gyereknek, olvashatjuk Medve följegyzéseiből a regény végén, a néma gyereknek igenis értse meg az anyja a szavát.

Az „anya” persze nem definiálható matematikai igénnyel, bár az lenne igazán megnyugtató. A regény értelme, jósága múlhat rajta: Medve kölcsönveszi a regényébe Bébé anyját, mert, írja, a beborult ég helyére, verőfénynek „egy nő kellett, egy igazi anya, ne haragudj, Bébé!” (*Buda*)

Az univerzum létezése merő véletlen, vagy ahogy Ottlik mondja: kozmikus coincidencia. Fizikai létezésünk ingoványra épül, ezt mostanában módunkban áll viszonylag intenzíven megtapasztalni. Ottlik az ingoványt (sarat, árulást, érthetetlen kegyetlenkedést) szemrebbenés nélkül vette tudomásul, az igazi kérdés számára az volt, hogy az az érzés, amire nincsen pontos emberi szó, mert a boldogság, szabadság, biztonság, elragadtatás, szerelem, szépség ugyan hasonlít hozzá, de nem az, elnevezte hát dzétának, kérdése csupán annyi, hogy a világegyetem szétesése után a dzéta megmarad-e (*A Valencia-rejtély*).

Ottlik hipotézise az, hogy igen.

- Horkay Hörcher Ferencsel beszélget Papp Attila Zsolt
- Angi István Lászlóffy Csaba drámájáról
- Sigmond István: Molekulák 27.
- Szőcs István: Szilánkok, fullánkok
- Vallasek Júlia:
Angolkeringő 1. Érzékek érverése
- Kovács Bea: REFLEX 2
- A NAGY KILOMETRIK

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

Kedves Olvasóink! Kérjük, támogassák adójuk 2%-val a **HELIKON** folyóiratot.
ASOCIAȚIA CULTURALĂ HELIKON COD FISCAL: 5561950
CONT BANCAR: RO43RNCB0106026589510001 BANCA: BCR CLUJ
Köszönjük!

Beszélgetés Horkay Hörcher Ferenc költővel, esztétával „Régi vágású keresztény humanista vagyok”

– Horkay Hörcher Ferenc a CEEPUS vendégtanári program keretében fordult meg Kolozsváron: itt-tartózkodása alatt költői estje volt a Bretter György Irodalmi Körön, előadást tartott a bölcsészettudomány hasznáról, Ottlik Gézaról, David Hume kapcsán pedig az ízlésfogalomról. Milyen benyomásokkal távozott Kolozsvárról?

– Nagy örömmel jöttem, mert mint minden anyaországi magyar, a szívemben külön zugot tartok fenn Erdély számára. Nagyváradon többször voltunk a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Esztétika Tanszékével, de Kolozsvárig nem jutottunk el, itt legutóbb gyerekkoromban jártam. Olvasmányélményeimből úgy rajzolódtott ki Kolozsvár, mint egy igazi kultúrváros, és nem is csalódtam, az egyetemi, az irodalmi és színházi élet is pezseg, s most látom, hogy hamarosan a pesti Múcsarnokban nyílik a kolozsvári kortárs képzőművészek kiállítása. Viszont mélyen lesújtott az a kettősség, hogy a nyugati stílusú életvitel mellett micsoda mélyszegénység is megtapasztalható erre felé. És persze a nemzetiségi feszültségek is fájdalmasak, épp itt jártamkor zajlott egy magyarellenés demonstráció, mint arról az újságból értesültem. Pedig az egyetemen annak is tanúja lehettem, hogy nőtt a magyar nyelvű oktatás mozgástere.

– Előadástémáinak felsorolása is mutatja, hogy sokoldalú személyiséggel állunk szemben: egyetemi oktató, esztéta, eszmetörténész, publicista, költő, irodalomtörténész, nem sorolom. Ön hogyan éli meg ezt a sokirányú elköteleződést, hogyan „helyezi el” életében a különböző érdeklődési területeket? Ha megkérném erre, hogyan „definiálná” önmagát?

– Én a felvilágosodás kutatójaként dolgozom a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Esztétika Tanszékén. Ez volt az utolsó korszak, amikor a keresztény európai hagyományban a humán tudományok (és művészetek) még nem különültek el. A skót felvilágosodás híveként egyik kedvencem például Adam Smith, aki tartott előadást a szépirodalomról, a jogtörténetről, az erkölcsről és a gazdaságról is. Egy másik kedvencem David Hume, aki volt magántanár, titkár, diplomata, könyvtáros, történész, szépirodalmi – és nem utolsósorban a párizsi nők kedvence. (Igaz, egyetemi katedrához nem juthatott.) Az én eszményem tehát a keresztény humanista hagyományhoz kötődő világi bölcsész. Talán nem véletlenül hasonlított a költészetemet Bréda Feri a Bulgakovban tartott estén Csehy Zoltánéhoz. Ja, és persze abban a korban még sem az irodalom, sem a tudomány nem vált le a politikáról, a városért való ügyködés a legutóbbi verseskötetem címébe is foglalt Dante életének is szerves része volt – igaz, neki sem lett ettől könnyebb az egyéni élete.

– *Apropó politika: irodalmi berkekben nemrég fellángolt a vita a magyar politikai, közéleti költészet manapság tapasztalható „reneszánszáról” – ehhez Ön is hozzászólt, több rendben is. Mit gondol, milyen esélyei vannak a közéleti költészetnek, hol a helye a kortárs irodalmi prérin – és mi lehet az irodalmi-társadalmi hozadéka (ha van ilyen)?*

– Úgy gondolom, a magyar nyelvű nyilvánosság – itt most nem elemezhető okokból – politikailag olyanynyra megosztott lett, ami már provokálja a költőket. Az én olvasatomban elsőként ezt a Kemény-Bartis páros ismerte fel, a számomra nagyon fontos

beszélgetőkönyvükben, a 2006-os budapesti utcai zavargások és az azt követő politikai válság nyomán. Az ügy azért érdekes, mert az úgynevezett népi irodalom hanyatlásával a politikai költészet is leáldozott Magyarországon – egy-egy kivételtől eltekintve (Petri, Spiró, Szilágyi Ákos). Zárójelben jegyzem meg, hogy a határon túli magyar irodalomban ez nem volt ilyen radikális szakítás, de hisz ezt Önök nálam sokkal jobban tudják. Ami most feltámad, szerintem nem is a népi költészet továbbvitele, hanem egészen más. Egyelőre talán csak érdekes játék. De ugye én angol szakos is vagyok, és a kortárs angol nyelvű költészetben a politikai megszólalás egészen természetesen működik. Tehát kifejezetten a közéleti költészet lenne érdekes, ha a mostani próbálkozásokból kinőne. Ez osztársadalmi – ha tetszik, össznemzeti – haszon volna. De lenne egy visszahatása is – az irodalomszemléletünkre, amely egy olyan posztmodernbe zárult bele, amelynek a külső közösséghez való viszonya teljesen elzárkózó. Vagyis egy új esztétikát hívhat életre, ha feltámad a politikai költészet – véget vethet a posztmodern esztétikai-nyelvi autonómiára épülő szemléletének.

– *A közéleti költészet témaköre kapcsán idekívánczik: Ön eszmetörténészként, konzervativizmussal / kommunitarizmussal foglalkozó politikafilozófiai művek szerzőjeként és szerkesztőjeként is ismert, és évekig a Heti Válasz politikai publicistája volt. Ez az „énje” hogyan függetleníthető az irodalmári tevékenységtől – vagy megfordítva a kérdést: van-e átjárás a kettő között?*

Horkay Hörcher Ferenc

1964-ben született Budapesten. Magyar-angol-esztétika szakon végzett az ELTE-n, 1987-ben, majd Oxfordban és Brüsszelben folytatott posztgraduális tanulmányokat. 1996-ban szerzett kandidátusi fokozatot filozófiából. Jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Esztétika Tanszékének vezetője, a Magyar Tudományos Akadémia Filozófiai Bizottságának alelnöke. Kutatási területei: politikai filozófia- és eszmetörténet, jogfilozófia, esztétikatörténet és kortárs művészetelmélet és -kritika. Három verseskötet és öt tudományos mű szerzője. Ottlik Gézaról tanulmány- és esszékötetet jelentetett meg *Ottlik kadét történetei* címmel (Kortárs Kiadó, 2010). Legutóbbi verseskötete: *A Dante-paradoxon* (Magyar Napló Kiadó, 2011).

– Említettem, hogy én régi vágású keresztény humanista vagyok. Az esztétikát is abban a nevelés- és képzésszfényben szemlélem, amiről Gadamer beszél. Az irodalomnak van szerepe a társadalom kultúrájának emelésében (beleértve a politikai kultúrát is). Az erkölcsi-politikai-eszmetörténeti tudatosság segít megmutatni, hogy az irodalomnak volt egy gazdagabb fogalma, és én azt szeretném, ha abból minél többet vissz tudnánk nyerni. A bölcsészettudomány hasznáról szóló előadásban azt fejtettem ki például, hogy nem működik demokrácia humán kultúra nélkül, ennek támogatása tehát nem luxuskiadás. De a másik két előadásomban is összekapcsolódott irodalom és társadalom: Ottlikot a magyar múltból való ragaszkodása felől olvastam, és Hume-ról azt szerettem volna megmutatni, hogy egyrészt: a széles értelemben vett irodalmat élethivatásának tekintette, másrészt, hogy a kultúrát társadalom-összetartó erőnek látta.

– Az említett Bretter-körön azt a megállapítást tette, miszerint „az irodalom nem szövegekből, hanem embe- rek, személyiségekből áll”. Ehhez némiképp hasonló módon nyilatkozott az Ottlikról tartott előadásán, mondván, hogy az irodalom nem pusztán esztétikai tárgy, szöveg, hanem „tett” is. Ez a „szerzőközpontúnak” is nevezhető felfogás – bizvást állíthatjuk – nem egyezik a ma dominánsnak számító irodalom-elméleti iskolák álláspontjával...

– Amikor a nyolcvanas években a pesti egyetem bölcsészkarára jártam (miután egy évet elvégeztem Szegeden is), engem a kortársaim kinevettek, mert – kicsit lázadásból is – régimódi verseket írtam. Nem tetszett az avantgárd, a neoavantgárd. Mit sem tudtam Tandoriról; Kukorelytől, Parti Nagytól, kicsit KAF-tól is idegenkedtem. De ma már látjuk, mert maguk az életművek mutatják meg, hogy Tandorit, Esterházyt vagy mondjuk Oraveczet sem lehet a szerzői én (egy arc) nélkül értelmezni. Vagyis az élettrajzi alapú irodalom után a magyar nyelvű irodalomtudomány (Balassák és Szegedy-Maszáké nemzedéke) a nyolcvanas években átesett a ló túlsó oldalára, és a posztstrukturális szövegközpontúságát túl komolyan vették. Én, azt hiszem, Nemes Nagytól (vagy inkább Pilinszkytól, esetleg Nagy Lászlótól, Radnóti Miklóstól?) tanultam meg, hogy a verset a személyiség hitele tartja meg. A prózában pedig Ottliktól. Ma már az irodalomtudomány is bátrabb e tekintetben – különösen izgalmasnak tartom a régi magyar irodalomtudományi iskolák (Keserű Bálinték nyomán a

maiak, Bene Sanyiék vagy Kecskeméti Gáborék) elméletileg és történetileg iskolázott irodalomszemléletét. S persze megint hangsúlyoznám a nyugati hatásokat, mondjuk a *common sense* alapú, gyakran egyes szám első személyben megszólaló, beszélgető regiszterben írt angolszász líráét (Wallace Stevens, Willam Carlos Williams, de akár Eliot, Pound is ide tartozhat). Engem az egyetemen angol szakon olyan tanárok tanítottak, akik közül mára sokról kiderült, hogy jó magyar költő is (Géher István, Nádasdy Ádám vagy Ferencz Győző), büszkén vallom kapcsolódásomat ehhez a hagyományhoz is.

– Ottlik kadét története címmel írt tanulmány- és esszéket az Iskola a határon szerzőjéről, a kolozsvári bölcsészkaron tartott előadásának címe pedig ez volt: Ottlik Géza és a magyar múlt. Mindebből az sejtethető, hogy Ön – híven fentebb említett irodalomfelfogásához – Ottlik életművét történetiségében, a magyar történelemhez, hagyományhoz és múltból való viszonyában tárgyalja. Jól látom, hogy az Ottlik-recepción belül ez nem nevezhető éppen uralkodó szemléletmódnak?

– Azt hiszem, ezt nagyon jól látja. Ottlikot pontosan az a nyolcvanas évek fedezte fel, sajátította ki, amelyiket az előbb emlegettem, számukra ő volt az új próza atyja. Nekem ez ellen semmi kifogásom sincs, ez ma már történeti távlatú tény. Ám minden nemzedéknek meg kell legyen a maga értelmezése a kánonról. És mivel én az irodalmat nem zárom a könyvek borítólapjai közé, számomra minden írói megnyilvánulás – ahogy már Ön is említette – tett is, gesztus, performatív aktus. Amikor Ottlik műveiben saját gyermekkori kínjait eleveníti fel a katonaiskolában, akkor azzal nagyon fontos dolgokat mond el szemtanúként a magyar történelemről. Vagy amikor '56 csodáját leírja. A nemzedékek a tudást a közös(ségi) emlékezés rítusai révén hagyományozzák át, és az irodalom – egyik metszetében – maga is egy ilyen áthagyományozási rítus.

– Költőként három verseskötet szerzője (nem tartozik tehát a – mennyiségi értelemben – legtermékenyebb alkotók közé), a legutóbbi A Dante-paradoxon címmel jelent meg. Biztos sokan megkérdezték már: miért épp Dante és a hozzá kapcsolható téma- és szimbólumrendszer ragadta meg? És hogyan foglalható össze a címben jelzett Dante-paradoxon?

– A Dante-paradoxon című 2011-es kötetem, melyet feleségemnek ajánlottam, egy életközépi válság króni-

kája. Egy középkorú férfi eltévelyedésének az írásos nyomait gyűjti össze. S persze, mint minden férfi számára, Dante számára is a szerelem volt a(z egyik) legsötétebb erdő. Ő is egy költőt követve próbált kijutni belőle, majd egy ideális nő vette át a vezetését. Arra voltam kíváncsi, hogyan működhet Dante története, ahogy azt a *Komédiában*, valamint az *Új Életben* megírta, a mai világban. Hisz az emberi (ne kerteljünk, a férfiúi) természet nem sokat változott: a szerelem továbbra is sötét verem. Kijutni belőle pedig csak egyféleképp lehet: ha magunkat tudjuk nem is feltétlenül legyőzni, de legalább megismerni.

– A PPKE Esztétika Tanszékének hallgatóival közösen internetes portált és blogot hoztak létre, a beszédes KuK (Kultúra és Kritika) néven. Az egyetemi oktatót kérdelem: hogyan működik (és működtethető) vagy hogyan hozható egyensúlyba az értelmiségi lét jellemzőjének tekintett kritikai szellem és a szilárd érték tudat a posztmodernnek nevezett kor felnövekvő nemzedékeinek életében – és oktatásában?

– Igen, a Pázmány esztétika tanszéke épp azért kezdett bele ebbe a nyilvános szemináriumba, hogy megmutassa, nem felesleges tudás az, amit diákjaink az iskolapadban szerezhettek, hanem a kortárs kultúra megítélésére az az mód alkalmazható. Katolikus egyetemenként ráadásul egy olyan értékrend gyakorlati alkalmazását végezzük alkalomról alkalomra, amely a mai magyar kulturális életből igencsak hiányzik, pedig több ezer éves hagyományra épül. Úgy gondoljuk, a tanulás nem elvont ismeretanyag átadását jelenti, hanem beavatást egy bizonyos tevékenység gyakorlásába. Például a kolozsvári utamról rövid naplóformában számoltam be a KuK blogján (http://kultura-es-kritika.blog.hu/2012/04/04/kolozsvari_naplo_2012_marcus_26_30), hogy lássák az olvasóink, akiknek java része diák, hogy egy tanár mit csinál, amikor tanulmányútra megy.

Van egy másik blogunk is egyébként, a *Mos Maiorum*, melyet nem a Karhoz kapcsolunk, hisz a politikát távolabb kell tartani az oktatástól, márpedig ez a honlap a (hazai és nyugati) politikai kultúrával foglalkozik. De ebben is pázmányos oktatók és hallgatók dolgoznak együtt (persze nem kizárólagosan), és itt is az a célunk, hogy a kultúra és a társadalmi felelősségvállalás közötti kapcsolat fontosságát a gyakorlatban bizonyítsuk.

PAPP ATTILA ZSOLT

ANGI ISTVÁN

Egy torzóba fogant Egész drámája

Lászlóffy Csaba Szerelmi torzó című színpadi művéről

A Százéves torzó – a dráma eredetileg, ezt a címet viseli – csak műfaji vonatkozásában torzó, s mint ilyen, egységesen egész. Mert a torzó műfajában megalkotott műalkotás mindig is az egész reflektálásáért állapodik meg a részekenél. Am megállapodásai során olyan részeket emel ki, amelyek lényegi erejük-nél fogva átlépik önmagukat és a vélt egész fényében hatnak. A Százéves torzó tartalmi összetevői is a rész az egészt jegyében torzó-elemek: a napló torzójába fogant szűzsé, a torzóba kényszerült bakfis életdarabkái, a Jung szétforgácsolódott szorongó szerelme, aki a férji sors megkötöttségét fennen viseli. És ezeknek a részleteknek a meg nem élt életei, a ki nem teljesedett eszmény, a be nem teljesült vágy és még annyi-annyi magára maradt részlet. Ezeknek a befejezetlenségeknek a jelentéskötegetében tallóz Lászlóffy Csaba, és egységesíti őket azért, hogy drámáját valóban érzékivé tegye. A szűzsé Sabina Spielrein naplójából kerekedik ki. Ő volt a pszichoanalízis történetének első nőalakja, Jung első páciense. „A terápiás kapcsolat szerelmi viszonyra, majd munkatársi kapcsolattá alakult... Csaknem hetven év után került elő a naplója” – írja az ismertetőben a szerző. A történet kezdetétől, 1904, a napló utóéletéig bő száz esztendő számlál a Százéves torzó. Dráma ez a legjavából, mégpedig több síkon zajló pszichodráma pszichiátereiről, betegeikről. Katartikus hatása is terapeutikus hatás, ami bizony jól jön szürkére mázolt ezredelőnk szorongásos életérzésére, még akkor is, ha csak a gyógyítás-gyógyulás látszatával ajándékoz meg. Mintha Arisztotelész orvosi receptje visszhangzanék: ha nem a test, hanem a lélek beteg, akkor a megtisztulás tragédia befogadásával érhető el. (Közismert, a Katarzis első jelentése: hashajtás.) Valóban, több síkon és több mezsgye oldalain zárkóznak fel a megoldás ígéretére váró feszültségteli kérdések. Mindenekelőtt, Jung, Karl Gustav Jung, a hisztéria s a többi pszichés károsodás neves gyógyítója, valamint gyógyítottja, Sabina, Jung első hisztériás betege részéről elhangzó, keresztútban fogant kérdések.

Jung kimondja:

A hisztériások és a neurotikusok (kezelével mutatja) ezen az oldalon vannak. A tulajdonképpeni örültek pedig a másikon. De köztük van egy széles rés: egy még felátatlan senkiföldje!

Sabina kérdez:

Átlépheti-e az analitikus a terápiás kapcsolatot?

Majd Freudot parafrázálja:

föltánni az áttételes szerelem „varázseréjét” a hipnózisban s a pszichoanalízisben...

És rákérdez:

Te szerinted közönséges „kóreset” vagyunk? Pardon: voltunk?! A KÖLCSON VETT FÉRJ SZEKUALIS SZEREPE A NEURÓZISBAN!...

Más síkon jelennek meg Sabina 1, a fiatal, beteg-szerelmes bakfis és a viselkedésként Sabina 2, vágyakozó – kínlódo kérdései

Sabina 2

Kit érdekel, hogy ki voltam (léteztem-e egyáltalán!), amíg nem találkoztunk?... A legfurcsább szerelmi vallomásokra gondolok, amelyek el sem hangzottak; csak analízis közben vagy a különböző diagnózisokra való hivatkozás férfiúi körmondataiba beleveszve cikáztak át agyamon.

.....

A hisztéria végül is betegség vagy sem? Nincs rá biztos válasz. Legfeljebb olyan feminizmust látnak benne, amely nélkülözi a külvilágban a társadalmi hálózatot.

.....

Megvárom, amíg elragadja a barbár szenvedély, hogy egy olyan kivételes intelligenciájú nőt, amilyenek engem tart, ismét megszerezzen. Magáévá tegyen!...

De hogyan is kezdődött?... Érdemes volna elővenni a naplót. Midőn még sejtetem se volt arról, hogy valaha is disszertációt fogok írni – méghozzá a freudi halálösztön elméletéről ösztönözve. A ROMBOLÁS MINT A TEREMTÉS OKA!

Sabina 1

A tépelődő kérdések sorát ontja ki lelkéből, szinte kiáltja:

Bizonyára meg fog botránkozni rajta, hogy tizenkilenc esztendő létemre hitetlen vagyok!

Jung mosolygó biztatására, hogy Nem baj, majd kiűzzük magából az ördögöt”, merészen rákérdez, akkor hát kinek is tartja:

Úgy érti, hogy szentnek vagy obszcénnek?

Mire Jung válasza szinte megrovó: Egyesek szerint az orvosnak elérhetetlennek kell lennie a páciens számára. És mintegy tükörként csak azt adhatja vissza, amit megmutatott neki...

Sabina nem hagyja magát, tovább kérdez:

Az analitikus elmélet ezek szerint úgy fest... úgy hat, mint sebész kezében a kés?...

Számos neszező részlet rejtett síkon téblábol az anya és lánya közötti, korántsem szimpatikus kapcsolatról, a gyermekkori otthon viszolygó emlékeitől el egészen anyja Junggal való szerelmi viszonyukat felbolygató fenyegető közbelépéséig, majd a záró emlékről:

Sabina 2

Hirtelen részvét tört rám a szüleim iránt; habozva belenéztem a repedt tükröbe, és úgy találtam, hogy jól áll a késszürke gyapjúsál. Arra gondoltam,

milyen kedvesen szokta volt anyám a nyakam köré tekerni.

Elégge rejtélyes felhangot hordozó szavak, különösen akkor, ha akarva-akaratlan összevetjük őket Sabina előbbi, öngyilkossággal foglalkozó gondolataival:

Sabina 2

A csalódás éjszakáin fontolgattam az öngyilkosságot. Aztán, fellázadva a „végzek magammal” gondolatától, belázasodtam a vad vágyakozástól.

Végül, rejtékvonalakon feszül a Jung és Freud közötti ellentét fokozódása is. A kortárs Ernest Jones így emlékszik vissza: „1906-tól 1910-ig úgy tűnt, hogy Jung nemcsak őszinte, hanem rendkívül lelkes híve is Freud munkásságának és elméleteinek. Ezekben az években csak igen éles szem fedezhette volna fel az eljövendő szakítás jeleit, s magának Freudnak nyomós okai voltak arra, hogy ne akarja meglátni ezeket a jeleket. Abrahám, aki több éve dolgozott Jung beosztottjaként, már Zürichben aggódott amiatt, amit az okkultizmusra, asztrológiára és miszticizmusra való hajlamnak nevezett, bírálata azonban semmilyen benyomást sem tett Freudra, aki nagy reményeket táplált Junggal kapcsolatban.” Lászlóffy Csaba drámája is csak sejtetően jelzi ezt a feszültséget, főleg Sabina áthelyezése kapcsán Zürichből Bécsbe.

Sabina 1,

Végül is, nem a hisztériában, hanem a pszichoanalitikus módszer propagálásában és bizonyításában szereztem elévülhetetlen érdemeket... Méghozzá a Te oldaladon. Ez itt a tanulság (gunyorosan) – maradt-e még kérdés? –: ne szeressen hát ezután engem senki fennkölt, büszke jellemem miatt!

.....

Magam elé képzelem a bécsi professzort, amint a száraz oksági érveket félretéve, az állapotokhoz hasonló ösztöneinket és természetes befogadóképességünket méltatva, s már-már megdicsérve bennünket: csigapárázra ösztökélő szenvedélyünk és kéjelgésünk kudarcában mintha egy geometriai leckét vagy egy vírusos betegség szükségszerű lefolyását demonstrálná mégis.

A magára maradt Jung Sabina után kiáltja:

Óriásnak képzeled te is?... Freud mint lelki protézis! A nagy „Diótörő”! Aki a bizonytalanság- és kisebbségi érzés mindent elutasító logikáját is képesnek lát-szik megtörni.

Ahogy egy modern partitúráról mondanánk, a Százéves torzó is alternatív áttört síkok rendszere egy áttetsző mátrixba rendezve. A síkokon és a síkok között üzenetváltó események, eszmék és érzelmek ellentéteződésekben torzója. Ezekben az ellentéteződésekben Lászlóffy Csaba híven körvonalazott tudománytörténeti miliőben formálja pontossá Sabina már-már bántón őszinte szerelmét, a hírnevét és nyárspolgári ké-

nyelmét féltő tudós Jung gyengeségét, aki nem tud, de nem is akar Sabina önfeláldozó szerelmének méltó társa lenni. Megidézi Freud gyógyító humánusát, az anya jogos, de meg nem értő óvását – s persze Zürich versus Bécs kortudatát, hangulatvilágát. Ám mindezeket innen és túl szerzőnk elsősorban egy nagyon várt, de be nem teljesedett szerelem lángoló történetének átélésére és tanúságtételére invitálja nézőit, hallgatóit. A reflektáló Sabina idéz szerelmi dialógusaikból:

SABINA 2

S titokban, hisz a utcán voltunk, megszorítottuk egymás ujjbegyét. Felvillanyozva tovább lelkeseđtem, s amit kimondtam, szentül hittem is. Abban a hangulatban kész lettem volna meghalni érte, feláldozni neki mindent, nemcsak a hírnevemet

mel. A kolozsvári előadás február 17-én hangzott el. Felolvasó színház keretében. Sajátos előadói műfaj a felolvasó színház – ha valójában műfaj. Erénye, hogy valamivel mindig több a pusztá recitálásnál, mindig kíséri valami kevés az elgondolt rendezői igényekből. Már amennyi lehetséges, amennyit elbí a szereplő színpadi jelenléte, kezében az olvasásra szánt, többnyire jókora dossziéval. Helyet változtathat még így is, de mimikán túl a gesztusok kifejezésvilága – csók, ölelés, avagy dulakodás, üldözés – bizony nagyon lehatárolt, s ha mégis megpróbálna valaki, groteszkül hatna. Úgy tűnik, hogy egy rádiójáték titkaiba pillantunk be, amikor is a meggyőző hangzásélmény a leleplezett titok fájón vizuális világában inkább veszít, mint nyer eredeti frissességével szemben. Az auditív, a vizuális és az audovizuális egyenemű köz-

sőt hangzáshátránya eléggé zavaró olvasási hibákba vitte. A hangerő kényszerű mérséklése ugyanakkor talált a szerelmi kapcsolatban nagyon is határozatlan, visszatartott, félénk Jung jellemrajzához. És ha már nagyon esedékes volt, fel tudta emelni hangját, mint például a fináléban, Freud iránti indulatait közvetítésében. Nem a narrátor F. Márton Erzsébet, különben remekült deklamált szövegein múltott, hogy a rendezés sugalmazott kiegészítései nem váltották valóra a színpadkép audiovizuális teljességét. Freud bejátszott hangja kissé profétikusnak tűnt.

Lászlóffy Zsolt erre az alkalomra komponált színpadi zenéje csak viszonylagosan függő zene. Tulajdonképpen a nagy találkozások metaforája a gondolatok és érzelmek egymásba váltásaiban. A lélektani dráma szavak nélküli átvitele a zenei hangok világába, oda, ahol, Hegellel szólva, a meghatározatlan tárgyiasság az uralkodó, és ahol az átvitel ténye az egyetlen jel, amely programot szolgáltat a zenei diskurzusnak, s így viszonylagosan függővé teszi a szavakba foglalt dráma üzenetével. Ám ha a drámaíró Lászlóffy Csaba üzenetének szavakba foglaltsága inkább az értelmi oldalt szolgálta ki, a zeneszerző Lászlóffy Zsolt kompozíciója az érzelmi kíséret kiélését szorgalmazza. Míg a szavak világa az élményt utóéleteire tagolja, addig a zenei diskurzus az érzelmi üzenet rögtöni kiélésére készlet. A szigorúan szavakba öntött szöveg elmékedő mivoltában bizonyos mértékben jövő idejű, a dallam mértéktelen felszabadultságában kivezet a múltbeli emlékek világából és az üzenet megélését jelen idejűvé teszi.

Mozaik-szerkezetében *pars pro toto* változatainak hat ez a zene. Ám e részegész retorikájában érzékvé válnak az érzelmi párbeszédek is, az aforisztikus monológok is egyaránt. A fuvola és a fagott konfrontációi mintha a férfi és a nő dialógusának hangszín-metaforái lennének. Az ütők a narráció testometonímái. Tulajdonképpen általuk lép ki homogén közegéből és válik ez a zene a színpadi történés függvényévé: Sabina 1. és Sabina 2. tér-idő koordinátáit átélésre készítő érzelmi kísérettel tölti ki. Mikor szükséges, ki is egészíti a színpadi valóságot. Például Sabina és Jung beszélgetését Mahler zenéjéről egy idézetparafrázis révén, a Mester *Dal a földről* című szimfonikus művéből *hic et nunc*, mahleri miliőbe teszi át.

Sajnos, ez a 12 mozzanatból kiépített zene 26 perces tartamával egészében nem hangzott el. Hiszen túllépte volna a mérhetőség határát az amúgy önmagában is 76 perces előadással. Úgy véljük, hogy ha a *Százéves torzó* akár a színház, akár a film, esetleg tévéfilm műfajában kerül megrendezésre, akkor Lászlóffy Zsolt zenéje is egészében szólalhatna meg kihagyások, rövidítések nélkül az integráns élményt váró közönség megelégedésére egy *torzóba fogant Egész drámájáról*.

2012. március 2.

Arkossy István: Stockholm

SABINA 1

Ezzel az előadásoddal is bebizonyítottad, hogy mennyire nagyszerű, nemes személy vagy!

JUNG

Eddig csak sejtettem, hogy mennyire szenvedsz... Ne hidd, hogy én nem szenvedtem miattad. Féltem elolvasni a leveleidet, nehogy szenvedélyes egyéniséged barszolgája legyek megint.

SABINA 1

Én így vagyok a te műveiddel. Annyira rendkívüli hatással voltak rám kezdettől fogva.

JUNG

Bár csak szabad lennék...

SABINA 2

Nem lett volna ő maga, ha egy felhőnyi árnyékot nem bocsát – pontosítok az ő szavával –: nem helyez az újra a fejünk felett felragyogó égre, az egyből kitágulni kész látóhatárra.

A színművet a Nagyváradi Kiss Stúdió Színház mutatta be *Szerelmi torzó* cím-

gek határvillogásainak vagyunk tanúi e köztes műfaj mezsgyéjén. Mégis, valóban bizonyított esztétikai élményt nyújtott a *Százéves torzó* kolozsvári előadása. A szereplőknek köszönhetően. Elsősorban Kiss Török Ildikónak, aki kettős szerepét meggyőzően alakította Sabina 1 és Sabina 2 között állandó érzelmi ingajaratában líra és szenvedély, epika és emlékezés láncszemei között. Fegyelmezett gesztikulációja, hol nekiiramodóan szenvedélyes, hol lassún elmélázó helyváltoztatásai elevenné tették a színpad téri közegét. Ám ezeken túl szövegmondásának remekül árnyalt színvilága az, ami a szerepbe rejtett üzeneteket, a megválaszolhatatlannak vélt kérdéseket e kérdések érzelmi kíséretében mégsem hagyja megválaszolatlanul. Mi több, képes a nézőre háritani továbbgondolásukat, megélésüket. Partnere s egyben az előadás rendezője, Varga Vilmos, Jung szerepében, úgy tűnt, hogy hangja hendikeppel küszködik. Kissé rekedtesen többször is beleköhögött szövegmondásába,

LÁSZLÓFFY CSABA

A teljesség kockázata

– élet, álom, halál –*

Sejtelmek kisugárzásai, óceánmélyig hatoló álom- vagy kísértetjárás; az esetleges – nem a végzetes – perc, amikor már nem bírod (de talán nem is érdemes) földi utadat terhelve felszínen tartani a fölösleget. Már csak mint áttetsző szó-buborékok vagyunk; mire az isteni bölcsesség a tengerek fölött gomolygó, ködlő messzeségben felragyogó alakot ölt, az énekek, táncok már mind az elhalványuló füst foszladozó árnyékai, s mintha a távolt kereső szomorúságba veszte, kiszakadtak volna belőlünk a varázslatot színekre bontó szemek. „Én veled maradok” – mondja neked éjfél sűrű árnyam –, és a szélesre tárt ajtóra mutatva (mitikus pillanat ez) sikerül kiűznie a házból a kétségbe rántó indulatok hordalékával az agyat eltompító erőtlenséget. A kénköves mélység sáskahadából egyetlen viharvert, kiéhezett csenevész példány köröz még a mennyezetről lelógó lámpa alatt – hihető-e, hogy besodorta az ablakon a léghuzat (vagy csak mágiával fűszerezett képzeleted?) – egy elfojtott sikoly, s habozás nélkül már meg is ölted.

*Megjegyzések Ljudmila Ulickaja nőalakjainak rajzához
(Regézi Ildikó)

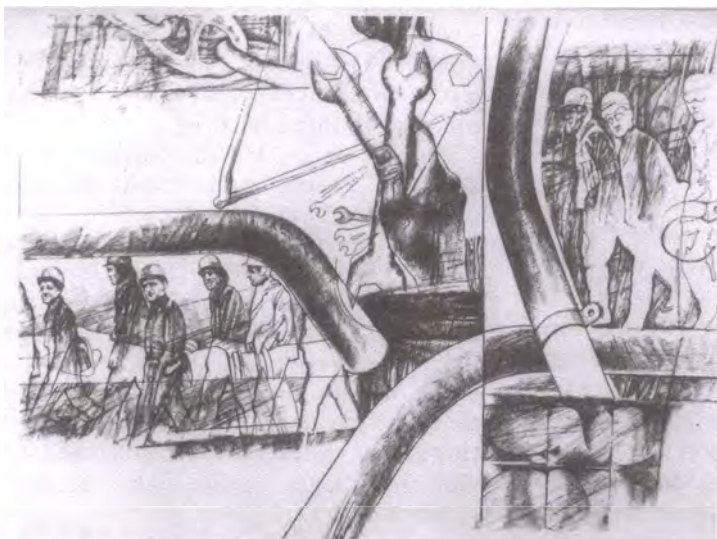
Beethoven jegyzeteiből

(Holdfény-szonáta)

A szél elől befészkeltem magam rideg kuckómba. Az esőfüggönybe vesző arcok bizalmatlansága – zúgott a fülem; rám tört a kérlelhetetlen vihar. A húsba hasító éhség; vagy csak a hiány. Aztán a hűvös esti ég, a tisztulás reménye. Egy fruska arca tűnt fel: mint maga a romlatlan hit – égi (hazug?) varázs. Merev tézisek közt feszengő, tudatlan kis árny; az unt klisékre nem adó – gyanakvás nélküli kíváncsi pofika. Ugyan mire? Nyilván nem a bölcsességre, az öreg bőrkötésekbe menekített sok ezeréves veszteségre. Tán még a halhatatlanságra se. Szeszélyes? Türelmetlen? – meglehet. Keze szelíden (mintha csak álmában tenné) félreterebentette a viharfellegeket. Az Utolsó Ítélet szerencsére elmaradt megint.

P.S.

Kedveseiddel mindig így leszel vajon? – máris távolodik, bár még meg sem ismerted.

Paulovics László: A váltás

Kéj s közhelyek dúlt birodalma

Hívod-e még a szerelem szelíden szólítgató, szellős fuvallatát, mint szeszélyes álmatlanságában a juharfa? Kár lenne Baudelaire örökösén kiéhezett zsigereire hivatkozni. Elrohadt a törzs; agyrém volt dacolni a pusztulást hozó viharokkal, úgylis letörölték az égről a szellem délibábtérképét s a balga boldogságigényt. Mallarmé meztelen pallosa sem védheti meg az örökléttel vitázó költőt, önmagától sem – hát még a halál sötét csapásaitól; düh nélkül, arctalan jeges vigyorral tépdesi – akár ha hiúságunk festettarany vagy fakult kudarcfehér sörényét – a sok évezredes hiszékeny falragaszait; rajtuk a nyüzsgő betűk árulása.

Semmi misztérium; mámor és kéj mind esztétikai közhelyek. Póreségünk, miként kivérzett ókori birodalmak legvégső, agylágyulásos héroszhörgéstől hangos határa.

Két Szeferisz-apokrif

1.
A kövek hűvösén túl lehet-e szebb emigrációt remélni, *María?*
Az őszi hegyek mélyről jött nyugalomát,
(itt még a csontok közt is zene szárnyal),
mert ahol bután sírnak vagy nevetnek,
mindig mindent előről kell kezdeni.
Lélegzetnyi időt se adj nekem,
hagyd domborodni *Antigoné*-melled,
mielőtt eljut hozzánk egy újabb halálhír.

A makedón nyáj nyálas békéjében is
az érzékiséget, mely csúcsokig emel.

2.
Midőn nincs már amiben kedvet töltsön,
ne ajnározd, s ne is lepődj meg soha a bölcsön;
gyökerei nem szikkadt-barnán, száraz-
rőten nyúlnak ki a földből, ám mindenre válasz
a vérszivárgás, és mindazokra, akikkel leszámolt.
A túlért/túlírt remények avas ízével kár volt
idáig hurcolkodni – sovány emlékeinek meztelenségét
és sanda közönye vagy selejtes génjei mérgét
az öklét rázva félő csödületbe. Mi kell, hogy megtanuld azt:
amit birtokoltál, s ha bolondultál volt érte – fullaszt?

Földöntúli védettség

A világ üvegkalitka, fémkalitka –
úsznak-e még szellemhajók fejed fölött?
vagy szobrok tövéből, oltárok elől végképp
eltakarodóban a magányra ítélt sokaság,
önzéstől megmámorosodva, önelégülten,
de éppoly kimerülten, mint valaha?

Az üzletházak és aluljárók embertömegét
a józanságukkal agyonütő hétköznapiakon
(mint valami földöntúli erő – nem csak az
emlékezteté, s több mint a képzelet játéka):
mióta nem gondoltál a halál szakadéknál át-
sétáló – öntudatlanul átmentett? – lényekre.
A tordai bányafürdő előtti söréten legel ma is
az a szürke pej, a kikezdehetetlen idő örök
védettségében lépegetve, meg-megrázza
büszke nyakát, hogyha bögölyraj lepi el.
Kamasz fiatoknak ajándékoztatok volt
a nagylelkűek meggondolatlanságával;
miközben ti lét és nemlét közt ingadozva,
– fémkalitkából üvegkalitkába – azóta is.

SIGMOND ISTVÁN

Molekulák 27.

Aki nem látta a Varázsfuvolát

Ritkán látható állókép: mindhármán a megvetett fekvőhelyük mellett várakoznak, anélkül, hogy nekitámaszkodnának az ágylábaknak vagy az ágyfejeknek. Már nem érezték kötelezőnek az állandó fekvést, noha orvosaik, terápiás meg gondolásból, az éjjel-nappali ágynyugalmat feltétlenül betartandónak tekintették. A rőt hajú farkasszemet nézett a félszeművel, a szakállas a felhők vonulását követte az égen.

– Magának mennyi van még hátra? – A rőt hajút tulajdonképpen nem érdekelte a félszemű válasza, nyilvánvalóan csak a saját sorsa foglalkoztatta, de valamivel meg kellett törni ezt a kezdetben bambának tűnő, aztán már elmeroggyantnak érzékelhető hallgatást, és azt sem érezte mind egynek, hogy melyikük lesz az első halott. Utolsónak sem akart maradni, demoralizált lelki állapotban végleg letenni a lantot olyanszerű sorscsapás lehet, gondolta, mint amikor megerőszkolsz egy szüzet, aztán belerúgsz, megvered, s végül lekurvázod.

– Egy nap, egy óra, nem tudom – mondta a félszemű. – Nekem már mindegy.

– Hogyhogy mindegy? Hogyhogy mindegy? – A rőt hajú olyan dühbe gurult, mintha látta volna, ahogy éppen verik azt a szüzet.

– Nézze, ember, leéltem hetvenöt évet, kilőtték a fél szemem, öltem, amikor ölni kellett, voltam hadifogoly, vertek, éheztem eleget, földet műveltem, öleltem, amikor ölelni volt kedvem, és van négy gyermekem. És minden reggel megfejttem a tehenet. Az asszony majd ellesz valahogy.

– Ennyi?

– Ennyi.

– És a Varázsfuvolát látta?

– Nem értem, miket beszél. – A félszemű megunt az ácsingózást, végigfeküdt az ágyán.

– Maga, maga – heveskedett a rőt hajú hadonászva – egy tehen faránál jött a világra. Baleset volt, nem egyéb. Porszem került Isten szemébe, s miután kivakarta szeme sarkából a piszkot, kipöccintette a világűrbe. Jobb helyeken az ilyeneket rács mögött tartják az állatkertben. S a lélek, aki büntetésből került ezekbe, egy életen át hányingerrel küszködik, s amikor az Úr nem néz oda, hányik is. Hogy a lélek hányása testet tud-e öltetni, nem tudhatom, de ha van ilyen

test, csak a magafajtához hasonlítható, ebben biztos vagyok. És nem látta a Varázsfuvolát! Miért élt maga? Atyaúristen, kikkel kerültem itt össze?! Miközben én egyfolytában azon dolgoztam, hogy megfejtsem az élet értelmét, maga megfeji vagy legelte-ti a tehenét!

– Ne tessék, kérem, ne tessék engem egyfolytában lebaszarítani, nemsokára ott leszünk az árnyékvilágban mindannyian, lesz ideje összehasonlítani a rákos belünket, s az enyémet felzabálhatja, ha akarja. Milyen dögevő maga, hogy lepocskon diázza az életemet, közben szeretne volna az én életemet élni, a sajátjáról lemondott volna?! Isten hallja! Magát is hallja!

– Legyen béke a lelkekben – szólalt meg a szakállas. – Vonulnak a felhők, egyre csak vonulnak, újabbak és újabbak jönnek, kergetik egymást odafönt, néha szelíden, néha erőszakkal, vadul, haragosan, aztán végleg elvesznek a láthatáron, de az ég marad. Mindig ott van, mindig a miénk marad. Isten egének sugarában születünk mindannyian. Lelkünk makulátlan, s halálunk után is az marad. Imádkozzatok velem, imádkozzatok hangosan. A gyomorrákunknak ez semmit sem használ ugyan, de a hosszú útra készülő lelkek számára az ima olyan, mint a test számára feltarisznált elemózsia.

Kinyílt a kórterem ajtaja. Négy, fehér köpenyes ember lépett a szobába. Hallgattak. Sokáig hallgattak. Egymás mellett álltak, egy kivégző osztaghoz hasonlóan, mintha parancsra várakoztak volna. Arcukon megfontoltság volt, noha a halálra ítélték fölött és mellett elnéző tekintetek részvétlenséget, közönyt sugalltak. Na, mi van, vége? A rőt hajú hangját pianissimóra halkította az agysejtjeiben haldokló karmester. A félszemű most vigyázzban állt az ágya mellett. Ép szemét behunyva várta az ítéletet. Imádkozzunk, mondta a szakállas. Köszönjük meg Istennek, hogy lelket adott nekünk, hogy minden időnkben érzékelni tudjuk az Ő dicsőséges jelenlétét, hogy tudatot kaptunk, hogy a teremtest megértsük és értékelni tudjuk, és nyelvet kaptunk, hogy szavakba tudjuk önteni imáink szövegét. A kurva anyátokat! A rőt hajú karmestere szerepet váltott, s eszét veszítve szokatatta magát a dobpergéses elmúlás-

hoz. A cintányérok fejhangú sikolyokkal próbálták agyonverni az imákat. Csak a félszemű hallgatott. Beszélni nem tudott volna, s gondolatai kapujában már beindult az őrszolgálat, noha a halál éppen csak kibontakozóban volt a láthatáron, de fekete álcárcos csápjait előre küldte honfoglalóban.

– Uraim! – A fehér köpenyes kivégzőosztag rangidőse szólott. – Önök a rákkutató intézet egyik speciálisan berendezett kórtermében voltak elhelyezve, amelyet kísérleti céllal a pszichiátriai intézet vett igénybe. A tesztet befejezettnek és sikeresnek nyilvánítom. A mikrofonokat kikapcsoltuk. Az önök ragyogó együttműködésének és feleségük megértő egyetértésének köszönhetően, kielemzésre kerül a különféle társadalmi osztályokhoz tartozó egyedek viszonyulása a nemsokára bekövetkező halál tudatához. Tudniuk kell, hogy egyiküket sem diagnosztizálták gyomorrákkal, életük nincsen veszélyben. Alig kimutatható nyálkahártya-sérüléssel kerültek ide, még csak gyomorhurutjuk sincs, a gyomorrákhoz viszonyítva az önök betegsége olyannak tekinthető, mint a súlyos tüdőgyulladásához viszonyított nátha. Betegségük kezelhető és kikezelhető. Köszönjük, uraim. Felöltözhetnek és elhagyhatják az intézetet. A feleségek odakint várakoznak a folyosón. További sikereket kívánok mindhármuknak.

Néhány hét múlva a rőt hajút előre megfontolt és különös kegyetlenséggel elkövetett gyilkosságért ítélték életfogytiglani kényszermunkára. A felesége testén negyvenkét késszúrás számoltak meg a szakértők, ezek közül kilenc külön-külön is halálos kimenetelű lett volna. A félszemű nem várt egy napig sem, az intézetből való kijövele másnapján felakasztotta magát az istállóban. Búcsúlevelet nem hagyott. A szakállas egy év múlva halt meg gyomorrákban, ugyanabban az intézetben, egy másik kórteremben. A félszemű özvegye és négy gyermeke is jelen volt a gyászszertartáson.

2011.

Bartha Árpád: Kezek

A nagy KILOMETRIK

irányítja és szerkeszti Karácsonyi Zsolt

HAJÓS JÁNOS

Tizenkét slukk

(Bagatellianus füstbe ment ódái)

(I. slukk)

Kábulva zuhan,
földhöz teremtve születik
az ember. Túl van a legszörnyűbb
napján, elalvás előtt
organikus szivar után kutat.

hogy az emberen belül,
mi is a dolga. E földi fogadó:
csupa lebegő függőágy,
csupa párolgó sár. Nem látni,
hogy a lélek s a füst között,
hol húzódik a határ.

(II. slukk)

Az emlőiz, a zsigeri illat
később majd hányféle
alakban kísért! De ki ne emlékezne
a zümmögő éden dohányleveleinek
tejfehér harmatára? Ez az,
mi végül is füstté változik.
Leég a könyvtár, lebeg a vérkép.

(VI. slukk)

Menekül a kéz,
cigaretták sűrűjében
bújkálnak az ujjak,
hófehér ágakon csüngnek
sárguló erdőlakók.
„Mindennapi rőzsénket
add meg nekünk ma,
és ne vess minket vissza
a pusztá –
egészséges városba...”

(III. slukk)

Álmodó hálóg a szem.
A nyírkos zsuppfedélből
emelkedni vágyó
látomás gomolyog.
Semmi se biztos,
csak egy lelkes szivarvég
jelzi, hogy az ember ég.
A parázspont: hízelgő
tükörkép.

(IV. slukk)

Nemcsak a szelídség szolgálai,
(nemcsak a kecskelábú királyok)
deresen végzik a fák is.
Finomított bőrükbe kátrány –
átszellemített kéjvágy
és lángra lobbanó leányhaj kerül.
Az ártatlanság megkísértésének
persze, sötétlő ára van.

(V. slukk)

A dohányfüst nem szentírás,
csak túlvilág-térkép.
Egy cigaretta
a gonoszt nem üzi el,
csak elringatja. Mintha elfelejtene

(VIII. slukk)

Amikor az ember fölparázslík,
ajkához vajon kicsoda emeli?
Szabad-e magamat
egy szivarral összetéveszteni?
Bizony szabad, sőt, hogyisne!
(Darwin ettől hasra esne)
Mert arra mutat minden mutató,
hogy a különbség
nem e világból való.

(IX. slukk)

A cigaretta:
a hatodik ujj.
Hamvadó csecsemőmankó.
Pislákoló harmadik szem.
Árokban landoló
mennybemenetel.
Tűztolvajok és táltosok
füstbe ment öröksége.

(X. slukk)

Sok hiú gyertyatartó után,
feleségül vettem egy szelíd,
testemet-lelkemet örökre
befogadó hamutálat.
Míves és hűséges,
ódivatú porcelány.
A kapkodás pokla után
Beatrice urnaöle vár.

(XI. slukk)

Füstbe megy minden,
látvány és terv. Kedves
az égnek, fölfelé száll.
Ezüst-kék ez a felleg,
(aki dohányzik látja:)
testté lett lelkemnek
szárnyas oroszlánja.

(XII. slukk)

Leégett minden történet,
hamuvá érett búzám,
filozófiám. Szűnik a mágia:
tudómban a csípős szélvihar.
E néhány slukk boldogságért,
köszönet néked, Véniszivar.

(VII. slukk)

Az egészség káros a dohányzásra...
E megfordítás káros az igazságra –
bár kopásnyomait némiképp
befedi, eltünteti. Az utolsó szót,
úgyis a szív mondja ki. A tüdő,
az erek. Kellett ez nekem?
Nem kellett. Adatott,
mint jobbra hívatott reflex.

RITTER GYÖRGY

Betűk

Még nem írok, csak rajzolok.

Ágota, a tanítónő utasításait követve az egész osztály csak rajzol. Először I alakokat, majd $\cap$ -t, aztán rendes U-t, ugyanígy V-t, O-t, C-t, ~-ot, a-t. Majd egy-két szó jön, jelentés nélkül: *ma, só, áll, mozi.*

Az *Olvasni tanulunk* könyvet használjuk. Képekről tanuljuk meg a szavakat. *Anyá, Apá, gyerekek. Éva olvas* – írja a könyv és behúrom a vonalat az olvasó lány rajzához.

Az ABC-t tanuljuk. Az ábrán látható alak, vagy tárgy nevének első betűje az, amit meg kell tanulni. A juhász például a J. Gyorsan ráérzek az ízére, a televízió nál már bekiabálom az osztályba: *T!*

Otthon mondatokat írok fel.

A tű szúr

A téli tüzelő a szén

Nini ott fent van a nap

Papa fával tüzel

Szeretem a telet, mert lehet szán kózní.

Ágota néni írja: *Szebben!*

Másodikos vagyok. Tovább folytatjuk a gyakorlást. De nem figyelek oda. Viszont szeretek történeteket utánozni.

Szüleimmel templomba járunk. Otthon megírom *Isten naplóját*. Úgy gondolom, a templomban őrizi Isten a kincsét. Leírom, hogyan rejtette el az oltár alá. Térképet is rajzolok hozzá.

Az iskolában írunk már.

A kislány elment biciglizni. Hátranézett, mert szaladt utána a kutya. Fölborult a biciklivel

Megtanuljuk a magánhangzókat.

Fröccsen, reccsen.

Aztán a mássalhangzókat.

Enne, lenne.

Elkezdjük a mondatok fajtáit leírni.

A kijelentő mondatnál közlünk, kijelentünk valamit

Tetszik az írás, de mindig kihagyok betűket. Otthon elkezdlek naplót írni, de megunom. Aztán szólok az Omának, hogy írja le ő, amit diktálok, mert én lusta vagyok. De ő se tud írni, nem magyar az anyanyelve, hanem sváb. Mégis megteszi. Két-három bekezdést ír nekem.

Ved fel a sápkád!

Aztán én folytatom. Rajzolok is mellé. Képregényeket. Ami tetszik a tv-ben, azt én is meg akarom írni. Az én Niels Holgerssonom Tomi lesz.

Ettől már. TOWNHALL, én csak így ismerem a nevé, hogy TOWNHALL jó vendéglő volt az. Ettől ott halat kacsát és még sokfélét. Aztán hazamentünk és sokszor mentünk oda.

Leírok mindent, amit apámtól hallok.

Nah, Grósz elvtárs építsd azt az erőművet majd szétszakad Budapest.

Aztán pár mondatban elkezdem leírni a Bibliát is.

Megesküdt nekí Ézsau és eladta elsőszülöttségét.

Az egyik reggel Oma testvére jön látogatóba. Az udvaron vagyunk. Én hintá-

zom. Oma testvére mond valamit és Oma ezen nagyon meglepődik. Majd leülnek és erről beszélgetnek. Kiszállok a hintából, a könyvemhez megyek, majd beleírom, amit hallottam.

Meghalt Kádár.

Az iskolában nem figyelek, állandóan másra gondolok, sorra rosszak a jegyeim. Új tanárunk lesz, Ági néni. Én tudom, hogy mit akarok írni, nem kell nekem nyelvtan. Gyorsan írok, mert közben elfelejttem, hogy mit akarok.

Otthon a polcaimon könyvek sorakoznak, elkezdlek egyet olvasni. *Egri csillagok*. Lassan haladok.

Az iskolában hangosan kell olvasni más könyvekből. Amikor felszólítanak, úgy érzem egész jól megy, erre azt mondja Ági néni, hogy nagyon gyenge voltam.

Eldobom a könyvet, nem olvasom tovább.

Csak festményeket nézek.

Az iskolában az a feladat, hogy az oroszán és az egér párbeszédét találjuk ki. Megírom. Azt mondja Ági néni, hogy zavaros, nem érti melyik az oroszán és az egér monológja.

Szebben, olvashatóbban írd!

Párbeszédet írok otthon a történelemről.

Dózsát keresztes hadvezérré sütik. Megmutatom Ági néninek, de azt mondja ez rossz, értelmetlen.

Nem értem, hogy miért.

Tovább írok, de mindig leghagyok egy betűt, vagy többet, nem választok el semmit.

Plakátott tettek, Megváltoztattuk. Magaml rántotam a törököt.

Hibátlanul, gyönyörűen írd le újra! hangzik Ági néni parancsa. De nem tudom, hogyan van hibátlanul.

Nem értem mi a hibás? Hol a hiba? – kérdezem. *Hát nem látod?* – mondja és elmegy.

Elegem lesz és eldobom a füzeteket.

Ötödikes vagyok. Novoszádek úr lesz az új tanár magyarból. A fogalmazás füzetekbe mindig úgy írok, ahogy hallom. ha helyesen kell írni, akkor nagyon kell koncentrálnom. De mindig megkapom a kettést.

Olvashatatlan. Sokszor zavaros a szörend.

Peregnek az események. Az országunkban lázadás volt, taxisokkal. Aztán megszakadt a *Kacsamesék*, a politikus halála miatt. Apám azt mondta: *Végre!*, meg, hogy kell nekünk még egy kis proletárdiktatúra!

Fogalmam sincs mi az.

Lesz kábeltévénk, csomó német adóval, köztük van egy mozifilmeket is vetítő adó. Azt nézem egyfolytában, ha hazaérek a suliból. A magyar tévében végre megy néhány westernfilm, meg katasztrófafilm is, azelőtt ilyen nem volt.

Anyám a munkahelyéről hazahoz egy írógépet. Nagyon tetszik, hogy nyomtatott betűket csinál. Újra kezdek írni. Elhatározom, regényt írok.

Először egy centurió a hősöm, aki túléli Savaria római város földrengését. Annyira tetszik, hogy megírom a folytatását is. Majd egy cowboyes történetet írok, olyan kincskeresős felét. Elújságolom a padtársamnak, Krisztiánnak. Elkéri tőlem a félig kész változatot. Pár nappal később visszahozza, azt mondja nagyon tetszett neki, főleg az a rész, amikor főhősöm a rablókat sorozatban puffantja le.

Örülök, hogy valakinek tetszik az írásom.

A házi feladatot nem csinálom meg. Ilona néni, a némettanárnő kiszúrja, megkérdezi, mit csinálok otthon. Mondom neki, hogy regényt írok. Csodálkozik, majd azt kéri, hozzam el neki. Elhozom. Sokáig ül rajta, olvassa. Egyszer azt kérem, hogy most már adja vissza. Elvisz a tanári szoba elé. Azt mondja, ezeket hagyjam abba, mert szörnyű és véres dolgokat írok benne. Nem jók. És borzasztó a helyesírásom.

Visszaadja a gépelt lapokat, megköszönöm és elmegyek.

Novoszádek magyaráz, de nem értem mit mond. Nem értem mi az, hogy kötőhang, melléknév, hogy jelző, tárgy, hogy ige. Nem értem, hogy rendeződnek a mondatban. Folyton elkalandozik a figyelmem. Ha egy pillanatra nem figyelek, elvesztem a fonalat. Feleltetnek. Novoszádek azt mondja, hogy hülye vagyok és én vagyok az osztály szégyene. Az osztályom, mindig mindenhol az első helyen van, de én lehúrom az átlagot.

Szégyellem magam.

De sose olvasok el egy kötelező olvasmányt se. Vagy megnézem filmet, vagy beszerzem a rövidített változatát.

Novoszádek elmondja anyámnak is. Folyamatosan írja be az egyeseket.

Év végén azt mondja, hogy mégis átenged, később kiderül, az volt a feltétele, hogy kivesznek az osztályból.

Új iskolába kerülök.

Az új helyen se megy az írás. Az első nyelvtan dolgozatom egyes lesz. Megpróbálom meghamisítani, de lebukok. A nyelvtan tanár ezért haragszik rám, az osztály is, de később megbékélnek. Az új osztályban van pár filmet szerető ember, összebarátkozom velük.

Nem olvasok, csak képregényeket.

Ha írnom kell, a betűket összekeverem, de valahogy itt is megkapom a kettést.

>>>>> folytatás a 10. oldalon

>>>>> folytatás a 9. oldalról

Nem értem mit jelent az, hogy szóelemző írás. Hogyan elemezzük a szót?

Nem látom a toldalékot, nem értem határozók és jelzők különbségét.

Az alany-állítmányt is összekeverem.

Nekem csak gondolataim vannak, ahogy eszembe jutnak, úgy írom a lapra őket.

Érzésből.

Csak azt tudom tanulni, amit el tudok képzelni. Geometria. Fizika. Német. Földrajz. Történelem.

Meg akarnak buktatni, háromszor is feleltetnek, aztán végül átengednek.

Eltelik a hetedik és nyolcadik osztály is. Minden mondatomban van hiba.

Nem vesznek fel egy Gimnáziumba sem.

Nem tudom megírni a felvételit sem. Se matekból, se magyarból. Minden tudásmat a tv-ből szedem fel, csak a képekből...

Végül szakmunkásba megyek, ácsnak.

A szakmunkásban nem kell helyesen írni. Egy ácsnak mérni kell tudni, nem írni. Egy hetet tanulunk, egy hetet dolgozunk.

Nem érdekel az írás. Persze bármilyen könnyű is, itt sem tanulok. Sorra buktatnak meg, csak éppen most szakmai ismeretekből és algebrából. Lusta vagyok.

A lányok érdekelnének, barátnőt szeretnék.

A régi osztálytársakkal tartom a kapcsolatot, ők mind gimnáziumba mentek, érettségire.

Kezembe akad egy könyv, *Gagarin, a kozmikus hazugság*, 120 oldal, egy hét alatt elolvasom. Ez az első könyv, amit életemben először kiolvasok.

15 éves vagyok.

Nem vagyok jó ácsnak, figyelmetlen és lassú vagyok. Túlságosan elfoglalják gondolataimat a festmények. Albumokat bújok és néhány könyvet, sosem olvasom ki őket, csak pár oldalt. De azt mind megjegyzem.

Az egyik volt osztálytársammal beszélgetünk, nőkről. Azt mondja neki bejött, hogy Villon idézeteket mondott csajoknak, mert azt a benyomást kelti vele az ember, hogy szókimondó, de kulturált is. *Ki az a Villon?* – kérdezem. Francia költő, mondja. *S nyakamon érzem, hogy seggem mily nehéz* – folytatja.

Tetszik nekem. Megveszem. Kiolvasom a verseit.

Aztán Baudelaire-t, Verlaine-t, Rimbaud-ot is.

A volt osztálytársaim sorra adják a könyveket, azon kapom magam, hogy mindent olvasok.

Orwell, Asimov, Boris Vian, Csúrká...

Elkezdem olvasni a filmadaptációk regényeit is.

Krasznahorkai, Bodor, Kodolányi, Huxley...

Írni azonban nem tudok jobban. A mondataim rendezettebbek lesznek, de nem tudom egyeztetni az alanyt az állítmányommal.

Bertrand Russel, Hamvas Béla, Hrabal...

A szakmunkásban a nyelv és irodalom tanárom nem is olvassa el a dolgozatokat.

Három év után levizsgázok, megszerzem az ácsképesítést. 17 éves vagyok, 1998-ban. A záróvizsgán bejön az osztályfőnök, s külföldi munkát ajánl, majd a jelentkezőket felhívja az irodájába. Többen vele mennek az osztályomból. Én maradok.

Templomba járok. Fiatal, friss szellemiségű papunk van. Kaptam szüleimtől karácsonyra ecsetet és festéket, festeni próbálok.

Az atya gyónás közben kérdezte mit csinálók, mondtam most végeztem ácsként, de nem vagyok jó benne, a művészet érdekel. Elmondom, hogy festek is. Azt mondja, megnézné. Elviszem neki. Megnézzük együtt. Azt mondja tényleg nem jó, de van benne valami. Megkérdi nincs-e kedvem írni egy most induló újságban, ilyen helyi lap. Megmondja mit kell.

Megpróbálhatjuk. Hazamegyek. Megírom. Többször átolvasom. De nem találok benne hibát. Leadom. Jól letolnak, hogy sok a hiba benne, majd kijavítják.

Közben beiratkozom egy érettségi továbbképzőre, ott ismerem meg az első barátnőmet. Elmondom, hogy mi a bajom, hogy valamiért nem értem a nyelvtant. Megérti, elkezd javítani az írásaimat. Segít nekem.

Az újság két-három szám után országos terjesztésű lap lesz, de hébe-hóba jelenik meg, két és három havonta, ahogy van rá pénz.

Igyekszem minél frissebb írásokat írni.

A nyelvtan tanárnő csodálja az olvasottságomat. Mindig egy-két leckével előrébb vagyok, mint a többiek és elolvasok mindent. Ha kikérdezi a nyelvtant, akkor tudom a szabályokat, mégsem tudok írni. Folyton téveszttem a szavakat, felcserélem a betűket, elvesztem a mondat szálait. A tanárnő nem érti miért van ez, minden szövegem tartalma jeles lesz, minden helyesírásom egyes.

Eljön az érettségi. Az akkori minisztérium hoz egy döntést, hogy az írásbeli és a

szóbeli átlaga adja az érettségi jegyet. Az irodalmam ötös lesz, a nyelvtanom egyes, ennek átlaga hármas.

Leérettségizem.

Minden tanárom támogatja, hogy nekem egyetemre kell mennem. Egy angol tanárnő helyettem befizeti a jelentkezést.

De nem vesznek fel.

Szakítók a barátnőmmel. Nem javítja senki az írásaimat, ami a slamos szerkesztők miatt sokszor korrektúra nélkül jelenik meg.

2002-ben 22 éves vagyok. Az egész ország átpolitizálódik, egymás ellenségei lesznek az emberek. Az újság felkapott lesz, majd egyszer csak új főszerkesztőt vesznek fel. Kirúg mindenkit. Engem is.

Szeptember.

Pótfelvételin bekerülök az egyetemre. Történelmet tanulok, de esztétikát szeretnék. Először fizetősön végzem az egyetemet, egy évvel később felvesznek esztétikára is és állami finanszírozásra.

Sok új barátom lesz, szerelmek jönnek-mennek.

A vizsgák, ha írásbeli, akkor tesztek-ből állnak, vagy beadandók. A tesztekért sosem szólnak, hogy rossz lenne a helyesírás, pedig nagyon rossz. A beadandókat sokszor el sem olvassák, így néhányszor van csak kellemetlenségem. A szóbeli vizsgák jól mennek. Mindig kidumálom magam.

Tanulmányi versenyre akarok menni, kedvenc festőmből dolgozatot írok. Odaadom egyik barátomnak, hogy javítsa ki. Megcsinálja, de ő sem figyel oda. Rengeteg hiba marad benne.

Az opponensem tobzódik, elmond minden hülyének. Felháborítónak tartja, hogy nem tudok magyarul. Hogy kerülök én ide? – írja nekem. Gyakoroljam a helyesírást. Vagy ha nem, akkor menjek el az egyetemről.

Gyakorlom a helyesírást.

Sokat kell jegyzetelni az órákon, valamikor négy órát is egyfolytában. Rengeteget írok, teljesen tönkremegy az írásképem. Az információkat nem bírom megjegyezni. Amit az előadásokon hallok, azt magamban megpróbálom mondatokba tömöríteni. De feltorlódnak és egyszerűen elfelejtem őket, kiesnek. Motorikusan írok, már magam sem tudom elolvasni. Egyre gyorsabban, görcsbe rándul a kezem, semmilyen nyelvtani szabályt nem tudok betartani. Két év alatt eljutok oda, hogy nem tudok jegyzetelni, inkább elkérem mások papírjait és lefényképelem.

Olvasgatom a nyelvtan könyvet, de mindig félredobom. Majd egyszer gyorsan megtanulom az egészet, mondom magamban.

Az egyetemhez idegen nyelv kell. Angolt és németet kezdek tanulni, de a szigorlatok miatt gyorsan elhalasztom ezt is.

Nem bírom felfogni.

Se az igeidőket.

Se a mondatrészeket.

Azt mondják, az tud nyelvet tanulni, aki nagyon jól tud magyarul.

Én nem tudok semmilyen nyelven.

Újra van barátnőm. Nehéz vele, de segít kijavítani az írásaimat. Együtt lakunk.

Az egyik évfolyamtársam egyik nap megkérdezi, hogy volna-e kedvem egy kulturális portálon írni. Beleegyezem, a barátnőm segít.

Így leszek publicista.

A főszerkesztő sokszor letol, hogy nem tudok írni, miket csinállok, meg hogy borzasztó, de mindig leközi az írásomat, mert tudja, hogy nagy a vizuális tudásom.

Sokan azt hiszik okos vagyok, mert elmentmondok nekik. Pedig nem így van.

Mivel állandóan publikálok, azt eredményként veszik az egyetemen, ezért kiemelt ösztöndíjat kapok.

Újra beadom a versenydolgozatomat.

Egy másik tanár örül neki, még ki is javítja.

Különdíjat nyerek vele.

Felvesznek az Egyetem egyik szakkolégiumába.

A főszerkesztőmnek vannak kapcsolatai, ezért egy-két írásom az egyetemi lapban is megjelenik.

A barátnőm és a számítógép hatására kicsit jobban megy az írás.

Jegyzetelni még mindig nem tudok.

Sokat veszekszünk, emiatt frusztrálttá válok, írásaim sokszor megint szétesnek.

Meghívják zsűrizni pár filmfesztiválra.

Újabb versenydolgozat, újabb különdíj, majd még egyszer, ezúttal harmadik díj.

Magyar nyelvű, nemzetközi konferenciára megyek.

Köztársasági ösztöndíjat kapok.

Mindezt úgy, hogy nem tudok helyesen leírni egy magyar mondatot sem.

Egy novemberi nap egyedül maradok.

Én és az analfabetizmusom. Nem javítja senki az írásaimat, így azokat folyton visszadobják.

Történelemből egy beadandót kell írnom. Behív a tanárnő. Kibálni kezd velem, hogy mi ez, ilyen szart hogy lehet írni. Hány éves maga? Ennyi idősen nem tudja, hogy a tárgy ragja egy t?

Nem tudom – mondom neki. De hát nem érti, hogy lehet ez, hiszen nagyon jó a dolgozatom, de a nyelvtanom egy két éves gyerek szintjén van.

Bocsánatot kérek tőle, majd mondom neki, hogy ne haragudjon, kijavítom.

Két nappal később visszahozom a dolgozatot, kijavítva.

Leültet, beszélgetünk, elmondom mivel foglalkozom.

Összebarátkozunk. Kutatásokra bízgat.

Egy évvel később ő lesz a szakdolgozati konzulensem.

Megírom az egyetem leghosszabb történelem szakdolgozatát. 304 oldal. Összeismerkedek egy lánnyal, egymásba szeretünk, nagyon sokat segít a dolgozat elkészültében. Ő javítja az írásaimat.

A tanárnőm azonban azt javasolja, hogy menjek el orvosi vizsgálatra, hogy miért van ez a tévesztésem. Én azt mondom azért, mert figyelmetlen vagyok, meg lusta tanulni.

Elmegyek egy logopédus-szakorvoshoz. Másfél órán keresztül tesztekkel kell kitöltenem, meg felolvasnom.

Az eredmények negatívak.

Majd azt kéri, hogy kezdjek el írni a saját tempómban. Egy perccel később azt mondja, hogy hagyjam abba, elég lesz.

Pozitív.

Mit lehet tenni? – kérdezem. Semmit, mondja, ön már örökre így marad, valószínűleg soha nem tud megtanulni segítség nélkül írni. Erre nincs kezelés, se szakirodalom.

Elhülök. Utánanézek, tényleg nincs.

Kezembe nyomja az orvosi szakvéleményt.

Súlyos diszgráfia. Javulása nem várható.

Segítséggel írok. Rengeteget. Ha fáradt vagyok, teljesen széthullanak a betűim, ha kipihent, akkor kevés hibám van. Eredményeim miatt több helyre felvesznek publikálni. Írok, megállás és gondolkodás nélkül. Valami miatt és valamiért. Nem tudom miért csinálom, miért látom értelmét. Egyszerűen belülről éget.

Csak kell csinálni.

Kell írni.

Dolgozni kell.

Lemarad a határozott és határozatlan névelő.

Felcserélődnek a betűk, a szavak is.

Keverem az igeidőket, múltból egyszer csak jelen lesz.

A szakdolgozatom egyik fejezetéből szociográfiát írok. A harmincadik születés-

napomon irodalmi díjat kapok érte. Majd nem sokkal később egy másikat.

Elvégzem az egyetemet. De nincs nyelvvizsgám. A párom megnyugtató, jó a nyelvérzésem, menni fog.

Újra tanulok, ezúttal más nyelveket. Angolt és németet.

De nem megy, az első próbát elbukom.

A másodikat is.

A harmadikat is.

Analfabéta leszek. Egyre kevesebb cikket rendelnek tőlem. Más munkát sem kapok.

Elkezdlek novellákat írni.

Író vagyok, aki nem ért a nyelvhez, a betűkhöz.

Újra elkezdem tanulni az anyanyelvemet.

Újra elkezdlek betűzni.

BORSAI SZANDRA

nagyvárad tér

tequilák és borok között
deríthetetlen félhomályban
közel az éghez
és az éjszakához
ahová negyed órával hamarabb
érkeztem de te már vártál
szépia-szőke volt a hajad
és J.A.-t idéztünk amit
nem szabad soha
angyalok ültek
a csocsóasztal mögött
sötétké kalapot húztak a szemükbe
rosszul játszottak mikor
kihívtuk őket
veled egy csapatban
mégis velük vesztettem
mert látták hogy megszerettelek
és semmi más nem
tud csak a száj, a száj felejt

2011. ősz

hiába volt sokáig nyár
a szívemben máris elapadt

valakik formákat akarnak
a számba tömni szavak helyett
de én csak azt tudom
hogy hiányzik
az a darab ég fölölünk

át az úton síneken zebrán...

idegességünkben beültünk a McDonaldsba
a Nyugatinál apámmal
ha szűk volt a zakója nem emlékezett rá
s én sem arra hogy rosszul áll
a piros harisnya
vártuk hogy bejön a fotocellás ajtón
fegyelmezetlen rángásokkal ettünk
s figyeltük minduntalan a
bejáratot nézd ez ő nem
változhatott meg ennyire
még nem is késik mit izgulsz
november volt
az este a délután ölébe
hajtotta fejét
elmúlt pocsolyákon gázoltak át
a körúton az autók
azt nem láttuk hogy zöldre váltott volna
de a zebrán átsétált
örökre visszasétált át az úton
síneken zebrán
az életembe

B. F.-nek

beugrunk a büfébe kávéért
nézem ahogy tövig szívod a cigarettát.
állunk.
soha nem fogunk beszélni arról
ami eddig történt.

kint jobban esik az eső.

NAGY CSILLA ZSUZSANNA

Shake spirit, avagy Shakespeare itt

A XX. század elejétől kezdődően Shakespeare magyarországi kultusza iránt egyre nagyobb az érdeklődés. Ugyanis sokan foglalkoztak a brit drámaíró meghonosodásának kérdésével és fogadtatástörténetével, viszont nem szenteltek elegendő figyelmet az erdélyi adatok beépítésére. Bartha Katalin Ágnes többéves kutatói munkája ennek a hiánynak a pótlására vállalkozik, a XIX. századi erdélyi Shakespeare-kép részletes feldolgozását tárja elénk, eddig nem vizsgált kérdéskörök megközelítésében: a Shakespeare-drámák és előadások társadalmi érvényességének kérdései, közönség- és olvasástörténeti vonatkozásai, a kultúraközvetítő központok szerepe. Ezek a kérdéskörök lehetőséget teremtenek a drámaíró erdélyi recepciójának teljesebb kidolgozására, figyelembe véve az alap kutatások eredményeit is.

Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy ez a munka nem kizárólag Erdélyre vonatkozik, az egyes adatokat ajánlott magyarországi viszonylatban olvasni, eként vizsgálja maga a szerző is, hiszen az irodalmi, színházi személyek, szereplők, folyóiratok és könyvek átjártak a két haza között, így inkább átfedésekről és közös pontokról, mintsem leválasztásról beszélhetünk.

A recepciótörténet erdélyi vonatkozású adatai tehát, mint mondtuk, nem korlátozódnak Pest-Buda és Kolozsvár területeinek vizsgálataira, ugyanis a vidéki színházi életéről való teljesebb kép kialakítása érdekében olyan kisebb városok előadásai és befogadásának történetei is kiegészítik, mint Marosvásárhely vagy Sepsiszentgyörgy. A 300 oldalas recepciótörténetben nem az ország társadalmi-politikai viszonyai kerülnek előtérbe, hanem a befogadók Shakespeare-rel való találkozásának többretű vizsgálata a XIX. századi Erdélyben. Ez a több irányba elmozduló vizsgálat kiterjed mind az irodalom, mind a színház erőterére, a kutató az akkori Shakespeare-t illető könyves műveltség rekonstrukciójára, valamint a színházvilág megelevenítésére törekszik.

Hogy miért pont a XIX. századi Erdélyben? A válasz abban rejlik, hogy az előző századhoz képest legalábbis, sokkal több a befogadók történetének rekonstruálásához szükséges adat, hiszen megnövekedik az olvasók köre (kölsönkönyvtárak, kollégiumi könyvtárak, olvasótársaságok, a nők könyvtári kultúrába való bevonása, egyre több a külföldi írók műveinek magyar nyelvű fordításainak száma), és az előadás befogadónak szférája is kiszélesedik a nézők anyagi

és társadalmi pozíciójú korlátozottságának leépítésével. A kor rengeteg olyan kérdést vet fel, amely a befogadást és a befogadókat széles körben érinti: Kik járhatnak színházba? Mi a feladata a színháznak és a színésznek a nemzeti művelődés kialakításában? Kik fordíthatnak? Hogyan kell fordítani? Mi a színikritika és színikritikus feladata? Ezek azok a kérdések, amelyek mind hozzájárulnak a drámaelméletek és fordításelméletek körüli viták kialakulásához.

Shakespeare megjelenése és befogadása a magyar kulturális életbe azért kulcsfontosságú, állítja a szerző, mert a német közvetítés által megismert brit drámaíró műveinek teljesen más hatását figyelhetjük meg hazai területen, mint német vagy francia nyelvterületeken. Mint a könyv igen gazdag adathalmazából is kitűnik, a XIX. században rengeteg Shakespeare-darabot vittek színre Erdélyben, hiszen a német és francia befogadói magatartással ellentétben alig voltak a befogadásra nézve gátló hagyományok. Nem féltették a nemzeti irodalom eredetiségét Shakespeare műveinek hatásától, inkább értékelő és követendő magatartással közelítették meg írásait.

Bartha Katalin Ágnes három részre tagolja a vizsgált korszakot, amelyeket a recepció történetét befolyásoló fontos eseményekhez és személyekhez köt.

A századforduló idejére tehető meghonosodás kezdeti szakaszában Erdélynek vezető szerepe van a színházi térhódítás szempontjából. A recepció történetének ebben a szakaszában az előadások értetlenségének okozója a szövegismeret hiánya. Ekkor jelennek meg Shakespeare darabjainak kezdeti fordításai (a szerző itt érinti Kazinczy és Döbrentei eltérő fordítói magatartását is). A magyar utazók Angliában tapasztalt színházi eleményeinek beszámolóit is fontos szerepet tulajdonítanak a Shakespeare-darabok színházra vitelének. A könyvtári kultúra változása a szerzővel való ismerkedés lehetőségét nyújtja a befogadók számára. Mint kitűnik, a színház kialakulásának kezdeti fázisait igazolják a színházi munkakörök egybefolyása (egy személy lehet rendező, színész, társulatvezető, díszlettervező, jelmez és fordító is), a szerepösszevonások kísérleti jellege (egy színész több szereplő képében jelenik meg egy előadás alatt).

A Pesti Magyar Színház megnyitása (1837) újabb változásokat hoz az erdélyi színház világában, ugyanis a színészek szabadabb mozgástere csökkenti a Kolozsváron játszott Shakespeare-előadások számát. Viszont a színház további fejlődése szempontjából fontos lépésként említhető – a szerző szerint – a kritika kultuszképző szerepe, a további fordítások és e körül zajló viták, az első színházelméleti írások megjelenése.

Felmerül a színi iskola létrehozásának fontossága, a színészet társadalmi megbecsülésének hiányával való szembesülés és a színház intézményének megerősödése.

A harmadik szakasz két fontos mozzanathoz köthető változásokat teremt: a Kisfaludy Társaság kiadásában megjelenő *Shakespeare minden munkái* magyar fordítása (1864–1878), valamint a kolozsvári színházban megjelenő Ecsedi Kovács Gyula.

Erdély színház-történetének egyik legfontosabb alakja és egyben a Shakespeare-kultusz újratemetője, E. Kovács Gyula köré szerveződik a könyv harmadik nagyobb egysége. Az érzékletesen vázolt színészportréból kirajzolódik, hogy a kolozsvári színház az ő munkásságának köszönhetően tett óriási lépéseket a színvonalas előadások, illetve a befogadók művészi érzékének kialakulása irányába.

Shakespeare magyarra fordított művei pedig a megértés egy másik lehetőségét segítették elő.

Ekkor kezd átalakulni a színházi formanyelv, a műfordítás fontos aspektusai és a színikritikák „vizuális” nyelve, amely még kísérletező fogalomhasználatként értelmezhető. Találkozunk a színház világára egyre erősebben ható más művészeti ágakkal is: festéssel, szobrászattal és az akkor megjelenő fénykép médiumával.

A kötet végén az *Othello* 1880-as években történő recepciójának kettős szempontú, színház-történeti és filológiai vizsgálódását olvashatjuk. Az E. Kovács Gyula által játszott *Othello*-előadások színházra vitelének szövegét és színészi-rendezői koncepcióját vizsgálja a szerző, a különböző területeken való befogadás hozzárendelésével. Ez a sajátos vizsgálat betekintést nyújt Shakespeare tragédiájának XIX. század végi interpretációjába, az akkori néző magatartásába, a színház és a korabeli művészetfelfogásába.

Bartha Katalin Ágnes színház-történeti és olvasástörténeti perspektívából megfigyelt és elemzett recepciótörténetének megírására felhasznált adatok sokasága, néhol nehézségek elé állítják az olvasókat. Pedig azzal is számolnunk kell, hogy a személyek, intézmények, szellemi műhelyek körének sokasága, valamint a közegekből kinövő produkciókra való reflexió még nem garancia egy század átfogó és teljesen hiteles színházi struktúrájának rekonstruálására, de ne feledjük, hogy nem is ez volt a cél.

Bartha Katalin Ágnes: *Shakespeare Erdélyben. XIX. századi magyar nyelvű recepció. Kortárs, Bp., 2010.*

Nagy Csilla Zsuzsanna: 1991-ben született Marosvásárhelyen. Jelenleg a BBTE Bölcsészkarának II. éves magyar–orosz szakos hallgatója.

SZÓCS ISTVÁN

Szilánkok, fullánkok

1. tömörítés? szegényítés?

Mondják a hírekben, hogy elfogtak valahol 23 embert, de egyetlen kóbor kutyát, vak varjút, vérmedvét sem. Máshol, országúti balesetben 4 ember vesztette életét; őz, vaddisznó, fácánkakas ezúttal egy sem...

Tán vagy ötven éve, Temesváron már akkor is nagyon kevés magyar élt, de amikor bementem egy vaskereskedésbe, és megkérdeztem: „embermérleg van?” – az elárúsítónő így felelt „személymérleg nem kapható” és jól megnézett. Ugyanitt egy Bega-parti réten, megkérdeztem két sárkányeregető kisfiútól: „elég hosszú a kötél?” „Nem kötél az, hanem zsinór”, válaszoltak fölényesen. Ámde azóta? Mindez hová leve?

Hatósági szóvivő, újságíró, szemtanú, mindenki általánosít, ahogy csak bír: a legkedvesebb szóval a legkevesebbet mondani. Mégis, legtovább locsogni. Tudni ugyan mindenki tudja, hogy az ember, amikor élettani mivoltán túl, valamilyen önlelti minőségében, egyedi azonosságában, mint egyén, valamilyen kapcsolatrendszerben „szerepel”, akkor – „személy”. Az elkövető, az áldozat, az intézkedő, a véletlenül a helyszínen tartózkodó: csupa „személy”, akár „eszközölt kilengéseket”, akár csak bámészkodott. Amikor nem csupán emberi élőlényként jellemezhető, ha csak egy alak, egy pofa, egy ipse, pasas, muksó, pali... akkor is az adott esetben mind: *jogalany!* (lásd képet visel, képvisel).

Érdekes, hogy a *persona* a latinban eredetileg álarcot jelent, később a szereplő alakot (lásd: alakít), de ha nem a színpadon szerepel, hanem az életben, akkor esetleg *rangot* is; a személy – személyiséggé válik. A királyi *személynök*, a „personalis”, a „király képében”, azaz *képvisel*ében szerepelt bizonyos testületekben... Ha valaki személyiség vagy hatósági személy, az valamilyen minőséget, elvet, esetleg „magasabbrendűséget” képvisel, viszont a női *perszóna* éppen az ellenkezőjét; legjobb esetben médiamancit.

Szótáraink szerint a *személy* szó eredete a *szem* szóban keresendő. Lehetséges. De – ez már nagyon-nagyon régi eredetre vallana – egyesek szerint a csiszolt kőkorszakra, amikor a kontinentális méretű gabonakereskedelem nemzetközi közvetítő nyelve egy, a magyarhoz nagyon hasonló nyelv lehetett. Lásd latin *semen*, német *Same*: *mag*. Maga a *mag* szó is kimutatható más nyelvekben. Mint ahogy a szem – *szam*: *maga*, „ön-maga” értelmében. Lásd az orosz *szamovár*: „önfőző”.

(Egy közismert morbid Sztálin-anekdota szerint a főtitkár felhívja a Pravda szerkesztőségét: „A sportrovattal szeretnék beszélni”. Ki keresi? „Stálin!” „Száműj!”... egy koppanás, csend; majd

a főtitkár megint zörget: „Kaphatom már a sportszerkesztőt?”... „Most keresük éppen az újat, a régi egy pillanattal ezelőtt elhunyt!” Ez a *száműj* ugyanis azt jelentette, hogy „személyesen”, ő maga; az a bizonyos!”).

Latinul a *similis*: „hasonló!” *Simius*: majom; márpedig ismeretes, hogy stb. Szerintem a *személy* szavunk a *szám* (numerus) szóhoz kapcsolódik, de ennek számbavételére most nincs terünk. Különböztetve annak idején a leg-legebb *teljesítmény-riport* címet Beke György ötlötte ki: „Számavenni jó!”

2. az a szemérmetes Szemirámisz királynő

Egyes délibábosok szerint a *szemérmetes* szó Szemirámisz asszír királynő nevéből származik, bár az illető fejedelmi személy ugyancsak nem volt szégyenlős a költségvetési keretek felhasználásának dolgában. Lásd a híres *függő*- azaz emeletes (lépcsőzetes teraszokra telepített) *kertjeit*. Eredeti neve *Sammuramat*, de a „szemérmetes” alak a magyarban három évszázaddal későbbi, mint a „szemérmetes”. Nyilván összefügg a *szem* szóval, egyik

szótár szerint azt fejezi ki, hogy a szégyenlős személy lesüti a szemét, és annak csak a *környéke* látszik*... bár a szem, noha csak lefele néz, azért *süt*!! Az érzékiség és a szem, vagyis a *nézés módja* közti kapcsolat eléggé ismert, nincs mért belemennünk, de a szem és a *tűz* közti kapcsolat annyi szófordulatban jön elő, hogy megkísérelt a gondolat: igaz van azoknak, akik a *szem* szót a *szén* vagyis „izzó parázs” szóval hozzák kapcsolatba.

Feltűnő, hogy e szóval kapcsolatos kifejezések, akárcsak a *szégyennel* és a *szemtelennel*, eléggé ellentmondásosan használatosak. Például nem csak az szemtelen, aki azt akarja látni, amit nem

illik, hanem az is, aki nem látja, amit kellene! – – – „a vendégnek nincsen szemé / vendégnek ha szemé volna / ilyen soká nem maradna!...”

Az akadémiai helyesírási szótáramból (1999) hiányzik a *szeméremtest*, és a *szeméremajak* is, márpedig az ember tanácstalan, hogy pl. a nagy-, avagy a kis-szeméremajak mikor írandó egybe és mikor nem?

Éppen az egybe- és egybe-nem-írás vet fel sok helyesírási tanácsalanságot. Említett szótáram pl. az amerikai kormányzati palotát szétválasztva írja: így, hogy Fehér Ház, és innét „fehér házi” – de hát akkor a *fehér házi galambok* akkor is fehérek, ha történetesen barnák? És a fehér házi ajtó? És „a fehér házi őrség” nem inkább „fehérházi”: elkerülendő a diszkriminációt?

Szótárunk a következtetlenségben is következetes; azt mondja, *fehér könyv*, ám ha történetesen ez a fehérvirág sárgafedelű? A *feketelistát* már meg sem említi! A félelemtől, nehogy rákerüljön a szerző vagy a műve?

Megakad a szemem a „fehér terror” címszónál, s gyorsan a *vörös-höz* lapozok. És lám: *vöröskatona*, *vörös csillag* van, de – *vörös terror* nincs! Nem is volt. *Lámcsak a múlt, lám-lám, bizony hogy utánunk nyúlt*. S ha ez nem is olyan szép haiku, mint emez: *Öreg tóba béka ugrott. / A víz loccsant... de kifejező. Itt nemcsak a tó öreg: a béka is...*

3. múlton múlt

A *Helikon* 7-es számában írtam a csőcselék durváskodásának kitett „gyalog-szobrokról”, többek közt a temesvári Mária-szobor profanizálásáról. Pár napra rá felhívott Bárányi Ferenc, s közölte, hogy a Mária-szobrot, ott a járdán ledöntötték; carrarai márvány; darabokra tört. Úgy tudja, hogy a szobrász neve Kiss György. Utána akartam nézni a Magyar Művészeti Lexikonban. Akadémiai Kiadó 1968. A szobrász nevével ez a mű, Dózsa György kivégzésének 400. évfordulójára, nem említették. Megkeresném a Temesvár címszónál! Ámde e magyar művészeti lexikonban ilyen címszó nem található – – – Pedig főszerkesztői kiváló, híres tudósok: Zádor Anna, Genthon István. És még olvasható közel száz műtörténész és műkritikus neve! Köztük sok igen nagy-nagy személyisége. Aztán a felelős szerkesztők; a munkatársak s a lektorok nevei. Legvégül pedig: „Práger Miklós”, és egészen apró betűkkel: a Párttörténeti Intézet munkatársa. E névre azonban sehol máshol nem bukkanhatni rá! Lehet akkor csodálkozni? Hogy a Hunyadi-kastélyon Carol Robert király olvasható csak? És minap a tévében egy német ajkú plébános úr a máriaradnai kolostorról értekezve elárulta, hogy azt valami *Robert király* építette? Ki tudja, az is miféle lehetett? Talán bergegóc király? Vagy Irgum-Burgenlandi?

*E szókapcsolatban az *érem* olyasmi lehetett, mint a *perem*, nincs köze a későbbi, „medália” jelentésű szóhoz, mondja Fogarasi.

Angolkeringő 1.

Érzékek érverése

Julian Barnes a magyar olvasó számára kizárólag regényíró. Ezen belül talán leginkább posztmodern író, két legismertebb – magyarul is olvasható – regényének (*Flaubert papagája* és a *Világ története 10 és ½ fejezetben*) köszönhetően. Holott ha csak egy pillantást vetünk műveinek listájára, láthatjuk, hogy a 2011-ben Man Booker-díjjal kitüntetett szerző életműve ennél jóval összetettebb. Az elmúlt harminc év során megjelentetett tíz regényt, három kötetnyi esszét, három novelláskötetet és számtalan publicisztikát. Egyes munkáit megfilmesítettek, színpadra alkalmazták.

De írjon bármit, akár detektívtörténeteket álneven (merthogy azt is ír, Dan Kavanagh néven), számomra Barnes az az író, akiben ötvöződik a franciás könnyedség és az angol humor (ön)íroniája. Érdeklődési körébe csaknem minden beletartozik, politika, sport, természet, étkezéskultúra, művészet, és szívesen boncolgat olyan, mindmáig társadalmi tabu által sújtott (írónak persze nagyon hálás) témákat, mint a halál, az (Isten) hit meglete vagy hiánya vagy a házasságtörés. Írásaiból árad az imponáló műveltség, meg se lepődünk azon, hogy körülbelül mindent tud mondjuk a kedvenceinek számító nagy, tizenkilencedik századi francia szerzőkről – elsősorban persze Flaubert-ről. Mindentudása akkor sem válik nyomasztóvá, amikor rá kell jönnünk, hogy mondjuk az 50-es évekbeli angol konyha megújítójának számító Elizabeth David szakácskönyveiről és életéről is pont olyan részletekbe menően be tud számolni, mint mondjuk a Turgenyevéről. Nem válik nyomasztóvá, mert mindezt szellemesen, bölcs humorral teszi.

2011 jó éve volt Julian Barnesnak. *The Sense of an Ending* című kisregénye elnyerte az angol irodalomban a Nobel-díjhoz hasonlóan sokat szidott (de azért mindenki által áhított) Man Bookert, amelyre korábban már kétszer jelölték. És ekkor jelent meg harmadik, *Pulse* (Érverés) című novelláskötete.

Barnes eddigi három novelláskötete egy-egy nagyobb téma variációit foglalja magába. Úgy tűnik, a kispróza fegyelmet, zárt szerkezetet követelő struktúrája amolyan kísérleti terepként szolgál számára ahhoz, hogy az életművében fontos szerepet játszó, minduntalan felbukkanó témákat fikciós formában, több változatban végigzongorázza. Ám senki ne képzelje, hogy ezek csak amolyan ujjgyakorlatok, műhelyforgácsok, és a témák a maguk igazi súlyával és fontosságával a regényekben, illetve egyes esszékötetekben tűnnek majd fel. Úgy tűnik, az, hogy egy-egy nagy, átfogó téma több különböző, eltérő stílusú, más-más időben, helyszínen, szereplőkkel stb. játszódó történetben jelenik meg egy adott kötetben, valahogy levegőssé teszi ezeket a könyveket. Szinte úgy érezzük,

nekünk, olvasóknak is lenne egy történetünk, amely valamiképpen odaillik a többi után, csak éppen azt még nem írták meg.

A *Cross Channel* (Át a csatornán, 1996) az angol és ír kultúra francia tapasztalatáról beszél, a barnesi életmű nagy témájáról, amely a legtöbb írásában jelen van. Mondhatni Julian Barnes az az angol író, aki ha idéz, nagy valószínűséggel egy francia íróról idéz.

A kötet novelláiban azonban az „angolság” is fontos szerepet kap (ez a jellegzetes, az *Anglia*, *Anglia* című regényében éles íróniával ábrázolt, korlátolt, ugyanakkor magabiztos „szigetlakó-érzés”). Két, egymással hagyományosan hadilábon álló nagy kultúra figyeli egymást, miközben a novellák hétköznapi szereplői megélik a maguk történeteit.

Angolról frankofília és frankofóbia végletei közt változik az érzelmi viszonyulás, függetlenül attól, hogy a hugenották idején, az első világháborúban vagy napjainkban játszódik a cselekmény. A tipikus brit szigetlakó számára a „francia” voltaképpen egyet jelent az „idegennel”. Ahogy *Something to Declare* című (ugyancsak a francia élményt ezúttal nem fikcionális formában körüljáró) esszéjében Julian Barnes megállapítja: „Igazából nem rólatok van szó... ti valahogy többek vagytok önmagatoknál, ti vagytok a szimbóluma mindennek, ami idegen, minden, nem csak a franciaság Calais-nál kezdődik. Míg ti, ha a határaitok felé tekintetek, négy nagy civilizációval szembesülhettek, mi távoli szigetünkön úgy élünk, hogy egyik oldalon ott vagytok ti, a másik három oldalon pedig a halak. Nem csoda, hogy legyünk bár frankofilok vagy frankofókok, sokkal mélyebb, már-már rögeszmés érzéseket táplálunk irántatok, mint ti irántunk.”

A 2004-es *The Lemon Table* (Citromfa asztal) című novelláskötetének történetei egyszerű dolgokról szólnak, egyszerű nyelven, cseppet sem egyszerű módon. Öregedés, halál, félreértések, kiábrándulás, és mindaz a testi-lelki megaláztatás, amely ezekből fakad. Egyik, öregotthonban élő szereplőjének legnagyobb fájdalma nem saját kora vagy betegsége, nem az, hogy haldoklók veszik körül, és maga is halni készül, hanem az, hogy nincs kivel beszélnie a halálról. A kínai kultúrkörből címbe emelt citromfa asztal lesz az a hely, amely mellé ki-kí odaülhet, és elmondhatja gondolatait az elmúlásról. E képzeletbeli beszélgetésen az író maga is részt vesz, négy évvel később, 2008-ban *Nothing to be Frightened of* (Nincs mitől félni) címen megjelentet egy remek nagyszétt Istenről, vallásról, hitről és annak hiányáról, és minden dolgok végéről, amelyről hiába a cím naiv biztatása, minden élő megremeget.

Friss novelláskötetének nagy, átfogó témája ezúttal a magány, illetve en-

nek ellentéte, a szeretet, mégpedig az a magány és az a szeretet, amely a hosszú távú, emberi kapcsolatok velejárója. Túlzás lenne azt mondani, hogy a házasságról beszél (arról is, persze), de inkább azokra az érzésekre, témákra, lelki rezdülésekre figyel, amelyek két ember kapcsolatát évtizedeken keresztül képesek meghatározni.

A kötet tizennégy története jól elkülöníthetően két részre osztható. Az első kilenc novella a szétválás, az egymás mellett való elbeszélés, a gyász és a hiány történetei, azok a helyzetek dominálnak, amelyekben a pótcselekvés válik fontossá. Hősei általában középkorú, városi, fehérgalléros munkát végző férfiak, amolyan lúzerek, akik „valahogy mindig elcseszik a dolgokat”. Történeteikben nincs semmi kiemelkedő, még a dráma is hiányzik belőlük. Egyszerű, hétköznapi történetek, amelyekben éppen ez az esendő hétköznapi élet a fájdalmas.

Frissen elvált ingatlanközvetítő ügynök egy isten háta mögötti tengerparti városkában megismerkedik egy hallgató kelet-európai pincérről. Próbálja felszegen újraépíteni az életét, de nem sikerül, hiába segít az internet abban, hogy csaknem mindent megtudjon a másik ember életének titkolt tragédiájáról, ha a szemtől szemben zajló kommunikáció felszeg és suta marad (*East Wind / Keleti szél*). Két öregedő, középszerű író nő utazik hazafele a vonaton, és újra végigbeszéli mindazt, amit már ezerszer elmondtak egymásnak, félig már elfeledett régi szerelmeik és régi áruházaik történetét (*Sleeping with John Updike / Amikor lefeküdtem John Updike-kal*).

Az angol realista próza egyébként is kiválóan ért ahhoz, hogy egyetlen szobabelső leírásában vagy egy teljesen véletlenszerűnek tűnő jelenet megkomponálásában érintésközelbe hozza a valóságot. Ennek Julian Barnes is mestere, képes az emberi lét tragikumát felvillantani egy ruhadarab vagy egy ellesett gesztus megmutatásával. Különösen jól működik ez az üresjáratok, az önmagukért való cselekvések bemutatásánál. Szó nem esik arról, hogy milyen szakadékok húzódnak a pótcselekvések mögött, csak a tárgyak pedáns, már-már rögeszmésé váló használata árulkodik. Az apró, unalmasnak, jelentéktelennek tűnő jelenetek kegyetlen tükrében mutatja meg az író, milyen reménytelenül üressé válhatnak az emberi életek. Míg a novella középkorú férfinőjének sikerül kiválasztania a megfelelő túrafelszerelést új barátnője számára, már tudjuk, hiába tud értekezni a Gore-Tex talpú cipők előnyeiről, előbb-utóbb egyedül fogja járni, és a megszállottak kitartásával különféle számokba, adatokba konvertálni a túraösvényeket (*Trespass / Birtokháborítás*).

A kilenc történetből négy (*At Phil and Joana / Phil és Joana házában*) egy középkorú párokból álló házasság vacsora utáni beszélgetéseire épül. A szerző korábbi, adaptációiban színpadi és filmes sikert is megért *Dumáljuk meg rendesen*, illetve *Szerelmem meg meggyász* című regényeinek stílusát idézve, az élőbeszédet imitálva adja vissza azt a csapongó,

szellemes, művelt és szórakoztató csevegést, amelynek nagy veszélye, hogy az emberek elbeszélnek egymás mellett, és a fontos dolgokról nem esik szó. Minden rész a vacsora során említett témák felsorolásával kezdődik, Obama elnökségének sikerétől a globális felmelegedés angol borkultúrára gyakorolt hatásáig mindenről szó esik. Mivel Barnes egy terpen dolgozó antropológus precizitásával irgalmatlanul közli a társalgás üresjáratát is, nyilvánvalóvá válik, hogy a szereplők mikor és hogyan siklanak át fontos kérdések felett, veszítik el a társalgás fonálát, vagy hallgatnak el dolgokat. „Végül is mindenről beszéltünk, csak a szerelemről nem” – állapítja meg egy szerelemről, szexről, hűségről és csalásról indított beszélgetés végén az egyik szereplő. Ugyanakkor még üresjárataival együtt is rendkívül szórakoztató ez a kisebb kulturális meghatározóktól eltekintve a világ bármely pontján hasonlóképpen formálódó, baráti, ugrató, értelmiségi csevegés.

– „Passzív-agresszív. De utálok ezt a szót, vagy kifejezést, vagy mi is ez! Fogadjunk, hogy 90–95 százalékban nők használják! Nem is tudom, mit jelent. Vagy mit kellene jelentenie.

– Mit is mondtunk, mielőtt kitalálták azt, hogy »passzív-agresszív«?

– Jómodorú?

– A »passzív-agresszív« egy lélektani állapot kifejezése.

– A »jómodor« is az. Mégpedig egy meglehetősen egészségesnek mondható lelkiállapoté.

– Van-e köztünk olyan, aki valóban azt hiszi, hogy metaforikusan szólva, ha a hölgyek itt most visszavonulnának, akkor ők a szerelemről csevegnének, mi meg a szexről?

– Amikor kisfiú voltam, és még semmit nem tudtam a lányokról, mindkettőre egyformán vágyakoztam.

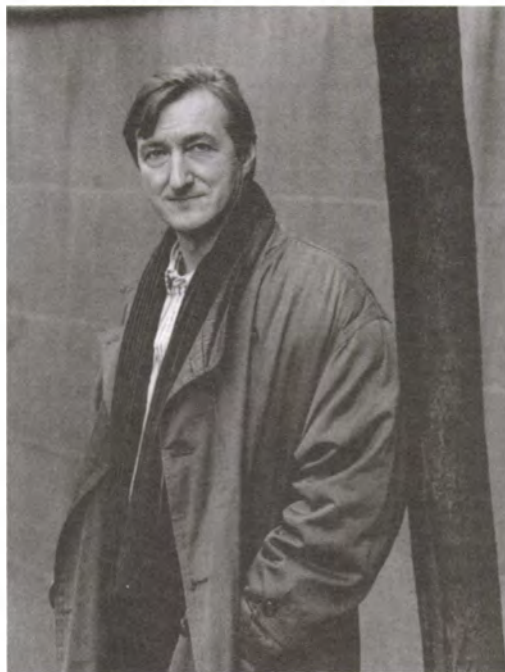
– Úgy érted, lányokra is fiúkra is?

– Faszfej! Nem. Szerelemre és szexre!”

A kötet felezőpontján elhelyezkedő, ugyanakkor talán legsikerültebb elbeszélés az orvosolhatatlan hiány meghatározó története, amelyben egy ruhadarab kap fontos, itt már metaforikus szerepet (*Marriage Lines / Házasságvonalak*). Egy frissen megözvegyült férfi visszatér arra a skóciai szigetre, amelyen feleségével minden évben együtt nyaraltak. Maga sem tudja, mit keres ott, csak azt érzi, hogy az általa ismert nagyvárosi élet rendje nem tud gyógyírt nyújtani a friss gyász fájdalmára. A szigeti halászok archaikus szokásokat őrző világa azonban érzelmileg sokkal elfogadóbb. Szólni ritkán szólnak, történeteiket azonban megőrzik és újra meg újra elbeszéli a tárgyak. Vastag gyapjúszveteikbe erős gyapjúfonállal hímezik bele életük eseményeit, a cikkcakkok, kacs-karingók, vonalak „halászatról, hitről, tengerről és homokról beszélnek”. Az öltöztet, akár a népviseletben, jelle válik, nemcsak a család, a hovatartozás fontos adatait mondja el a viselőjéről, de a szavakkal elmondhatatlant is képes kifejezni. Ez az archaikus, csendes, megértésre

képes világ, ha nem is tudja enyhíteni a narrátorban a gyász érzését, megtanítja őt az elfogadásra. Mikor a szigetről elutazik, hogy soha vissza ne térjen, már tudja: „nem ő uralkodik a gyász felett. A gyász uralkodik felette. Érezte, az előtte álló hónapok, évek során sok mást is tanul a gyásznak köszönhetően. Ez csak az első lecke.”

A második részbe foglalt öt novella cselekménye az érzékekről szól, a hallás, tapintás, szaglás, látás és a titokzatos megérzés meglétéről vagy hiányáról, arról a különleges világról, amely ezek mögött nyílik. E történetek szerkezete, stílusa eltér a korábbiakétól. Míg ott az elhallgatás, az ellipszis, a ki nem mondott dolgok uralkodtak, itt minden egy-egy érzék megléte vagy hiánya körül forog. Klasszikus, zárt szerkezetű történetek ezek, az ötből három pedig a múltba vetíti vissza a cselekményt. A brazil partok mentén hajózó nagy olasz szabadsághős, Garibaldi távcsövön keresztül meglát egy nőt, és nyomban parancsot ad a kikötésre. Hatalmas szerelem születik egyetlen pillanat alatt. Ugyanez a titkos megérzés pedig másodszor tévútra vezet: az érzékek megcsalnak (*Carcassone*). Kreatív fiatal orvos, új, mágneses technikák alkalmazásá-

Julian Barnes – Isolde Ohlbaum felvétele

val meggyógyít egy vak zongorafenómén kisasszonyt a tizennyolcadik századi Bécsben, de a látott világ kegyetlenebb, mint a sötétség. Az érzékek hiánya néha élni segít (*Harmony / Harmónia*).

Egy süketnéma, vándor portréfestő igyekszik figyelni munka közben maga körül a világot, és rájön, hogy ő, a sokak által megvetett, irtózáttal szemlélt emberi lény teremtő munkájának köszönhetően mekkora hatalommal rendelkezik.

„Aztán minden segítség nélkül, pusztán érzéseire alapozva rájött, hogy ő nem csupán egy szerep: saját hatalommal rendelkezik. Lassan felismerte hivatásának lényegét: a megrendelő az úr, kivéve akkor, amikor ő, James Wadsworth lesz a megrendelő ura. Először is úr lett belőle

akkor, amikor meglátta azt, amit a megrendelő szívesen elrejtett volna előle. A gyűlöletet a férjben. Elégedetlenséget a feleségben. Egy lelkész álszentségét. Egy gyermek szenvedését. Hogy egy férj micsoda élvezettel költi el felesége hozományát. Hogy éppen a cseléd lányt környékezi. Kis királyságok nagy ügyeit. Mindezeket túlmenően rájött, hogy amikor felkel az istállóban, lesepri ruhájáról a lószórt, bemegy a házba és kezébe veszi egy másik állat szőréből készült ecsetet, többé válik, mint amire felfogadták. (...) Amikor Wadsworth átadta megrendelőinek a portrét, általában ez volt az első olyan pillanat az életükben, amikor olyannak látták önmagukat, amilyennek mások is látják őket. Időnként, amikor megmutatta a festményt, látta, hogy a megrendelő hirtelen összerendez, mintha arra gondolna: hát ilyen vagyok én valójában? Kimondhatatlanul súlyos pillanat volt ez, hát így fognak majd emlékezni rám, mikor halott leszek? És még volt valami. Wadsworth nem gondolta, hogy tévedne, amikor úgy látta, a megrendelő következő gondolata gyakran az, hogy: vajon a Mindenható is ilyennek lát engem?” (*The Limner / A piktor*)

A második rész legerősebb története a kötet címadó és egyben zárónovellája, a *Pulse* (Érverés), amelyben az illatok, a szaglás játszanak fontos szerepet. Az összetartozás, az egymás mellett leélt évek sajátos, otthonos illatai válnak a szerelem, szeretet erőteljes kifejezési formáivá. A frissen elvált narrátor hazaköltözik, hogy segítsen ápolni halálos beteg édesanyját. Még mielőtt az anya betegségét diagnosztizálták volna, az apa elvesztette szaglóérékét. A fizikai leépülés stációi párhuzamosan és egymást kiegészítve következnek be, mintha egyszerre jeleznék az idős pár egymástól való fokozatos eltávolodását, és azt a betegségen, testi gyötrelmen felülkerekedő szoros köteléket, amely ezt a két embert mégis összefűzi. A novella zárata, az a fájdalmasan szép jelenet, amelyben az illatokat immár nem érző férj a kórházi szobában úgy búcsúzik el haldokló, csaknem öntudatlan feleségétől, hogy bazsalikom-, kakukkfű-, rozmaringleveleket morzsol szét az orra alatt, hogy az illatokra még reagáló asszonyban házasságuk, közös kirándulásaik boldog emlékeit idézze fel, az egész kötet egyik legsebb pillanata.

Barnes eddigi pályáját elnézve úgy tűnik, a regényekben, novellákban fikciós formában megírt nagy témák többnyire visszatérnek egy-egy szellemes, kultúr-történeti utalásoktól hemzsegető kötetnyi terjedelmű esszé formájában. Ha ez a dinamika megmarad, előbb-utóbb megjelenik egy esszékötete a szerelem, házasság, hűség, árulás, emberi szolidaritás és elhatárolódás témakörében is. Egy biztos, abban is ott lüktet majd a barnes-i próza jellegzetes, emberi gyarlóságokat élesen felvillantó, mégis bölcs megbocsátással kezelő intellektuális humora.

VALLASEK JÚLIA

FAZAKAS ATTILA

Impluvium

víz csak a víz dolgairól
nyár csak a nyár dolgairól
Halál csak a halál
s a szerelem csupán a szerelem dolgairól
tud szólni

idő az idő dolgairól
pénz csupán a pénz dolgairól
az ismétlődő az ismétlődő
a változó csupán a változó
dolgairól tud szólni

ember csak emberi dolgokról
nem bír isteniekéről szólni

ezért
a víz csak a víz dolgairól
a nyár csak a nyár dolgairól
fény csak a fény
Halál csak a halál
s a szerelem csupán a szerelem dolgairól
fog szólni

és kövek tudása elhull
és vizek tudása elvész
és nyarak tudása zörgő téli szírom
s a Halál a számban furcsa édes gyöngy

az idő csupán az idő dolgairól
pénz csupán a pénz dolgairól
az ismétlődő az ismétlődő
a változó csupán a változó
dolgairól tud szólni

víz a víz a dolgairól
nyár a nyár dolgairól
Halál csak a halál
s a szerelem csupán a szerelem dolgairól
fog most és mindörökkön szólni

Andonis Papadopoulosz rajza

Porta Marina

Nem érdekeltek már Polübiosz leírásai, sem Nonius Balbus, sem Nuovi Scavi. Nem éltünk gazdagon, nyaranta jól voltunk mégis. Engem Pompeji érdekelt, ezért egy felütött résznél ráakadtam, hogy Poppea révén Nerót ide erős szálak fűzték. Délután a kiásott városban sétáltunk, s míg a különféle devianciákról beszélgettünk, hajad vörös barnájában éreztem, hogy megállapodott a nyár, és a szívet, amikor megcsókollak, átjárja a fény. Nyugodt voltam, és örvendtem, hogy itt vagy. Nem érdekeltek már különösebben Polübiosz leírásai, sem Nonius Balbus, sem Nuovi Scavi. Nem maradt később egy hely a testeden, a testemen, mely mindennél drágább ne lett volna, úgy megkívántuk egymást, hogy a testünk teljes felületével egymásnak feszült, mintha egymásról már minden lényegeset és lényegtelen tudna: olyan felindultan öltöztette, kutatta, rejtegette egymásba magát a sok összevegyülő, szerelmes mozdulat. És egy tükör fénye fogta fel mellettem boldog arcodat örökre, s mint császárok ékszerét az idő, szürkület lakta be körülöttünk mélyen és hirtelen a szobát.

A majom

Különb-e az optimata majom a popularisnál? Ki tudja?! Tény viszont, hogy dolgos, ügyes, mozgékony parazita is válhatna, akár belőlünk is, drága, szeretett barátom; szürke ügyfirkász, tollnok, alig tettenérhető cseléd, szolga, bárgyú, de bölcs, agyas kliens bármikor, ha valami közben meg nem óvna, meg nem mentene bennünket (ki tudja, talán a jó, okos Pallasz Áthéné véd, óv, ver nyakszirtten bennünket ilyenkor), mert mi magunkra túl sokat aligha vigyázunk. (.....) Mert megfigyelheted – rövidre fogom a gyeplőt – hogyan is működik nálunkfelé az amicitia, no, meg az ekesszólás! Történt, hogy a minap (hogy, hogy nem a szerencse elkerülni nem bír!) előmbe vágott az egyik szenátorunk (az igazsághoz híven: csupán szenátorocskánk), aki büszkén a barátjának vallott, és ígérni kezdett nekem fűt-fát, hogy segít, ha minden sorsfónál, -kötél az életemben össze-vissza szakad, betegség üt le, ellenségeim támadnak, fogai közé kap a nyomor ésatöbbi, ésatöbbi. Hát, persze, nem úszhattam meg szárazon (arcomra is fröccsent pár váratlan szenátori köpet), mert kért, de ahogy ő mondta: nem kér ő cserébe sokat, csupán egy kisebb szerzeményt, „szerzeményecskét”, egy rejtjeles ódát, vagyishogy: „ódácskát” csak, tényleg csak ennyit, semmi, semmi mást! Csupán arra kért, hogy hagyjam a macacskát abba (nem jó az! rossz ízlésre vall!), ne panaszkodjak, s ha mégis, hát az tegyem úgy, érted, a mások számlájára, okosan... (.....) Meg ha netán kedvem tartja, írjam meg, hogy... És azt is, hogy... (Röhej, sírhatnék, düh és utálat együtt fojtogatott, de nem vágtam közbe, hadd tombolja ki magát.) És ha mindezzel végeztem volna, folytatta, egy „kis apróság” akadna még, bár ez „valami komolyabb” téma volna „esetleg”: valami ügymosás a provinciákban történt gyilkossági ügyekben, tán kitérhetnék itt-ott „árnyaltabb malasztalásokra” is „... fiait” illetően, de nem kell gyanús dicséretekre bonyolódnom, egy kis igazgatás, rendezgetés a konok stílusomon („jobb, ha megváltik ettől az ember!”), s ha végeztem ezzel a szerzeménnyel: egy villa és az öröklét kényelme máris az enyém, persze, ha kedvemből és erőmből még továbbiakra is futja!... Nocsak, gondoltam, ennyire alábbhagyott már sok agyonsimogatott fő? Csúszkálni, simulni, dörgölözni, mászni? Kevésen múltott, hogy rá nem mordultam, bár a hitvány jellemet az is, miként a lágy szellő, aligha érinti; mert sejteni sejtettem, de hinni azért ennyire nem hittem mégsem, hogy az ember így szőröstül-bőröstül, miként egy nagydarab, idétlen, ketrecbe válogatott afrikai majom fényes nappal is könnyedén, ennyire olcsón megvásárolható. Valahogy talán ettől lobbant fel bennem is a harag, hogy hirtelen és hidegen főtt fel hajtóveimben a vér, s hogy magamban kénytelen-kelletlen mintha ki is köptem volna rád a mérgem – rád, te ősi hízelgő hitványság, ki csupáncsak olcsó lotyómorál vagy, és velődig korhad, szar, pocsek képmutogató!

Tiburi luxusvillák dicsérete

Könyöradományon élt Statius is, barátom; tőle végy példát, ha dicsőhimnusz költeni forró láz mozgat, de témád semmi sincsen; dagadó kebelled zengd e haszonleső kort, és körben az úgazdag vidéket, a császári villák pazar kilátását dicsérd! Friss még a császárkor, s te megélsz így, ha szívós piaci légyként tapadsz ahhoz, ami látszólag ifjú, de mégis inkább romlott, szinte rothadt már, és gondod a holnappal nem lesz, csak forogj, repdess fáradhatatlan lényalóként a hideg, halotti tapintású, szép ezüsttálak körül, ahová a jólét gusztá családi csontjait vetik, hű szolgálója légy te is, ahogy Statius volt, a buta, zsarnoki hatalomnak! Azt dicsérd mindig, aki csaló, aki eladott birtokot, messzi tartományt, meglopta a népet, fosztogatott-rabolt, és ne félj, te gyáva, ő megfizet érte, s a szegénységtől, mert úton-útfélen zsírt nyelsz, hazudsz, csalsz már magad is, félned nem kell. Ahogy egy régi talentum jár közöttünk kézzel kézre járva, a bőrünkhöz úgy tapadnak furcsa szokások, ezüsthab és genny. És sok dicséret által beérik majd a mű: versbe emeltetik majd a te villád is Tivoliban: büszkén magaslik benne a lopott oszlopfej, s egy sima, frissen másolt korinthuszi minta fut fel, szökken, végtelenbe nyál rajta könnyedén, akár a nyelv, a bemocskolt, műves márványfrízre!

KOVÁCS BEA REFLEX 2

A *Reflex Nemzetközi Színházi Biennálé* második kiadása (2012. március 16-30., Sepsiszentgyörgy) megkésve érkezett, de szerteosztatott bármiféle kételyt, amely létjogosultságát megkérdőjelezhetné. Bocsárdi László színház- és fesztivál-igazgató programszelekciója helytállóan valósította meg a két hét vízióját: olyan kortárs (főleg közép- és kelet-európai) színházi nyelvek, formák és irányok megismerése volt a cél, amelyek árnyalt képet adnak arról: milyen is (lehet) ma a színház Európában.

Ha az előadásokban egy közös pontot próbálnánk találni, mindenképp leszűkítenénk a fesztivál eszmei nyitottságát. Annyi azonban elmondható, hogy a központi kérdés, melyet a *Reflex* napról-napra feltett (amit nekünk, laikus vagy szakmabeli nézőknek a látottak alapján meg kellett válaszolnunk), az volt, hogy *mi a*

az *Absolut* one-man-show-ban Marcel Iureș-t láthattuk, egy olyan szerepben, mely sokak szerint UNITER-esélyes is (lett volna); este viszont már egy külföldi kuriózumot tekinthettünk meg a város Művelődési Házának nagytermében. A berlini Rimini Protokoll *Radio Műezzin* előadásáról van szó, amely több ízben is fölülírja a hagyományos színházról kialakított konvencióinkat. A német alkotót triót (Helgard Haug, Stefan Kaegi és Daniel Wetzel) a dokumentarista színház megalapítójaként említi a szakma, és ebben a projektben is hasonló módszerrel, rendkívüli precizitással boncolgattak igen kényes társadalmi problémákat. Négy civil (tehát nem hivatásos színész által játszott) műezzin történetét ismerhetjük meg, akik saját, személyes életútjuk összegzése mellett arról is beszélnek, hogy a jelenlegi Kairóban miként befolyásol(hat)ja a 21. század technikája az iszlám vallás gyakorlását. A hívőket imára szólító műezzineket rádiókészülékekkel akarja helyettesíteni egy új tör-

THEÁTRUM

szerint szeretünk mellőzni hétköznapijainkból. A három etűd a szegénység, az öregség és a betegség tematikáját ragadja meg, de ezeket nem beszédcentrikus, úgymond magyarázó színházi formában teszi. Az első rész monodrámászerű, egy szeleburdi hajómunkás története; a második felvonás egy oktató jellegű jelenet egy apácák által működtetett ápolóhelyről, míg a zárójelenet egy öreg házaspár szerelmét vázolja, az idő múlásának függvényében. A finoman eklektikus előadás vegyíti a *commedia dell'arte*, a marionett-, illetve mozgásszínházi sajátosságokat. Központba helyezve a testet, színházi alkotásként arra is reflektál, hogy mennyire kifejező egy vagy több test játéka a térben, szavak nélkül. Az előadás vegyes fogadtatásban részesült: a közönség egyik részét feldobta, a másik felét viszont hidegen hagyta az olasz-francia koprodukció. Számomra a *Trilógia* egy ösztönösebb, zsigerből jövő és emiatt a kulturális különbségeket áthidaló színházi élmény volt, nem az intellektusra, hanem az érzelmi reakciókra fókuszáló, nagyon is emberi előadás.

Egy másik alkotás, amely már eleve vitásnak, a közönséget megosztónak elkönyvelve érkezett Szentgyörgyre, a varsói Teatr Dramatyczny *Persona*. Marilyn produkciója volt. Krystian Lupa rendezésében a közel három órá, lírai színházat idéző, erőteljesen pszichedelikus alkotás a közismert szexszimbólum, Monroe utolsó napjait hozza emberközelbe, egy szokatlan, ismeretlen nézőpontból. A tér egy lerobbant, kopott stúdió – a szereplők elmondása szerint egykor talán Chapliné volt –, melyben Marilyn (Sandra Korzeniak), félig mámoros állapotban az életről gondolkodik vagy éppen csak filozofálgat, megfosztva sztárságától, és mégis, mérhetetlen erotikát sugározva. A nagyrészt improvizációkra építő dramaturgia sajátossága, hogy a cselekményt valós időbe helyezi, s így, a színházi illúziókat is megsemmisítve, a popszakma minden mázától lemeztelenítve tárul fel előttünk Monroe, s ez a túlságos közelség már néhol zavaró is lesz. Mintha akarva-akaratlan látnunk kellene egy olyan nő összeomlását, akiről csak annyit szeretnénk tudomásul venni, hogy butácska, szőke bombázó. Lupa omázszerű előadását Korzeniak érzéki, finom játéka emeli magasabb szintre: a színésznő szépségét és a Marilynnel való, olykor ijesztő hasonlóságát egy igen mélyre ható, kíméletlen színpadi jelenlét teszi egyszerre megrázó és megható élménnyé.

Feltehetőleg elkerülhetetlen szervezői döntés volt a valamennyiünket fizikailag és érzelmileg igénybe vevő *Persona*. Marilyn után a schwerini Mecklenburgisches Staatstheater előadását, *A bundát* ugyanazon nap műsorra tűzni. A natu-

Oskaras Koršunovas Színház: Hamlet – Jelenet az előadásból

színház? Hol kezdődik egyáltalán, mitől válik azzá, és melyek azok az elmosódott határok, amelyeken kilép a komfortzónából, hogy egy teljesen más perspektívából lásson és láttasson valami régit? A „néző” és „alkotó” közötti párbeszéd eredményességéhez hozzájárult az érdeklődő és elfogulatlan szentgyörgyi közönség, kinek színházi ízlésének kifinomultsága nem kis részben Bocsárdi érdeme – ahogyan ezt megemlézték a közönségszélgetések során a vendégművészek is. Továbbá, a szakma és a többnyire fiatal idelátogatók estéről estére megújuló lelkesedése által történhetett meg az, hogy ezek az alkotások nem a semmibe beszéltek, hanem egy aktív, gondolkodó fél energiáival vegyülve teljessétek ki.

A „nulladik nap” emlékezetes és felkavaró koncertje után (Bălănescu Quartet) a fesztivál teljes erővel rajtolt: délután a bukaresti Act Színház produkciójában,

vény, mely ironikusan mediatizálná azt a személyes és a közös hit által bensőséges kapcsolatot, amely a hívők és a mecsetek alkalmazottjai között évszázadok óta fennáll. A Rimini Protokoll őszinte szociális érzékenységgel világít rá egy aktuális, de számunkra mégis egzotikumként ható valós problémára – színházi eszközökkel (izgalmas, kizökkentő és felettébb humoros pillanata az előadásnak, amikor a színházi konvenciókra reflektál az egyik műezzin: bevallja, hogy ő nem az eredeti projekt tagja, helyettesít, valójában csak egy szomszéd, de mi, európaiak, amúgy sem tudnánk megkülönböztetni egy öreg egyiptomit a másiktól).

A palermói Compagnia Sud Costa Occidentale társulat előadása, *A szemüveg trilógiája*, Emma Dante rendezésében, olyan társadalmi rétegek nehézségeire irányítja a figyelmet, melyeket, a rendező ars poeticája értelmében, rend-

>>>>> folytatás a 18. oldalon

>>>> folytatás a 17. oldalról

ralisztikus Hauptmann-darab Herbert Fritsch rendezésében cirkusz-szerű, félelmetes és szürreális környezetben kel életre, amelynek minimáldíszlete tökéletesen teret ad a végsőkéig elnagyolt színészi játéknak. A produkció pörgőse, feszes, gyors tempója komoly társulati munka és koncentráció eredménye. Azok a jelenetek, amelyekben a tucat színész egyként hadarja, egyre csak erősödő hangon az eredeti szövegben fellelhető szerzői utasításokat, igen groteszk hatást keltettek. Ez volt az első előadás, amelybe gonoszul beleszólt a technika ördöge: a feliratozás eltolódása miatt a szöveg és ennél fogva a tényleges cselekmény követhetlenné vált, de ez esetben nem egy olyan játékról volt szó, melyben a történetiség lett volna a legfontosabb – az érthetlenség megengedte, hogy ne csak az előadás dramaturgiáját, hanem főleg a színészi alakításokat figyeljük, melyek sokkal élvezhetőbbek voltak, mint maga a sztori.

A Magyarországról érkező három előadás közül kettő magán viselte a politikai színház jellegzetességeit. A HOPPart alternatív társulat, melynek valamennyi színésze profi zenész, illetve énekes, egy Shakespeare-adaptációval „szórakoztatta” a közönséget. A *Korijolánusz* a mindenkor hatalom ellen intézett szatíráként értelmezhető, viszont a szóban forgó előadás egyértelmű utalásokat is tesz a jelenlegi magyarországi politikai helyzetre (rendező: Polgár Csaba, szövegkönyv: Gáspár Ildikó, Bánki Gergő). Emellett rendkívül kreatívan él a kulturális utalásokkal, akár csavaros, néhol trágár szójátékok, akár betétdalok által (gondoljunk csak itt a brechti song-okra, melyeknek elidegenítő hatása azért volt fontos a politikai színházi konvenciók szerint, mert általa a nézőnek fel kellett adnia kényelmes, önmagáról és társadalmi helyzetéről megfélemező attitűdjét). Az előadás egyik erőssége, hogy nem ferdít, nem próbál irányítani, nem akarja kitalálni a „jó utat”: egyszerűen csak azt mutatja, amit a politikumból lát, vagyis azt, amit az átlagos állampolgár leszűr, tegyük fel, a sajtókiadványok és a parlamenti beszédek sokaságából – ami legtöbbször vagy igen kaotikus, vagy nagy mértékben manipulált.

A másik előadás, amely a budapesti társulatoknak a politikai helyzetre való figyelését igazolta, az Örkeny István Színház *János királya* volt. Bagossy László rendező a Dürrenmatt-szöveget (ismét egy Shakespeare-átdolgozás) úgy használja, hogy a hatalom vezetői pozícióban levő szereplőit kismemberekként, saját magánéletükkel sem megbirkózó, tehetetlen bábuként mutassa fel. A színpadkép (díszlet: Bagossy Levente), a több rétegnyi vörös függönyök által mindvégig azt az érzetet tartja ébren bennünk, hogy színházban vagyunk, és amit látunk, vagyis a francia és angol uralkodó családok összecsapása, sem más, mint pusztá színjáték, a kellő drámai fordulatokkal, a szükségyszerű (politikai) áldozatokkal, értelmetlen háborúskodással, sőt, még halállal is fűszerezve. És egyre csak nevetünk a humoros jeleneteken, míg egyszer csak a fejünkhöz nem vágják, hogy nem vagyunk több egy, a sötétben folyton köhécselő tömegnél. Kissé fájdalmas, de találó metaforája ez annak, hogy milyen a szintkülönbség fent és lent között – hogyan is néznek le ránk azok, akiket mi helyeztünk fel.

A fesztivál főattrakciója azonban vitathatatlanul a vilnai Oskaras Koršunovas színháza volt, akik két előadással rázták fel a második hét elején a közönséget. Akárcsak az eddigi alkotások nagy része, Koršunovas *Hamletje*, az emberi és társadalmi olvasatok mellett, a színházi valóságokra is reflektált. A litván rendező darabokra szedi, majd újból összerakja a shakespeare-i szöveget, és, valamit kihagyva, valamit többszörösen megismételve állítja újra össze a drámát. Ez a világ, ahol Hamlet válaszokat keres, a nem látás világa: sötétség van, vibráló vagy éppen vakító fények vezetnek (felre). Itt minden bizonytalan, és már mi magunk sem tudjuk, hogy Hamlettel együtt örülünk meg, vagy a halott király szelleme és a testvérgyilkos Claudius valóban egy és ugyanaz az ember (Dainius Gavenonis). De ez a dramaturgiai kettősség mindvégig jelen van az előadásban: rengeteg tükröz mozog a színpadon, melyekben ezek az erős testek hol színészként, hol szereplőként tükröződnek vissza. Semmi nem egyértelmű, senkiben sem lehet bízni – pontosan emiatt lesz annyira fontos az a kérdés, amelyet hisztérikusan tesznek fel maguknak (a tükrőtől?) a színészek az első jelentben: ki vagy te? Koršunovas értelmezésében tehát a *Hamlet* identitásdráma is.

A *Hamlet*hez szellemiségében is szorosan kötődött a második litván produkció, az *Éjjeli menedékhely*, mely, ugyancsak szövegkollázsként, folyamatosan utalásokat tett az előző esti elő-

Színházműhely: *Ahogy a víz tükrözi az arcot* – r.: Fazakas Misi, M Stúdió: *Mint a fagyöngy* – r.: Gemza Péter, valamint *Othello és hős szeretett Desdemónája* – r.: Mihai Măniuțiu), láthattuk a kolozsvári *Hedda Gablert* (r.: Andrei Șerban) a színház újonnan felavatott stúdiójában, a temesvári társulat *Rosencrantz és Guildenstern halott* című UNITER-díjas produkcióját (r.: Victor Ioan Frunză), és záróelőadásként a bukaresti Bulandra színház évek óta repertoáron tartott *Háztűznézőjét* (r.: Jurij Kordonskij) is.

Az állandó kiállítások, filmvetítések, valamint az esti koncertek (Jedam, Ada Milea, Éltés Áron Quartet, Santa Diver, Snaps Vocal Band és Luiza Zan, Pink Freud) és helyi lemezelovasok bulijai mellett a Reflex alatt szakmai workshopot is tartottak (projektfelelős: Bodó A. Ottó dramaturg), teatrológus hallgatók számára. Az *In/Between Reflex(ions)* elnevezésű műhely angol nyelven folyt, résztvevői (köztük e cikk írója is) általános és konkrét módon színházzal és a fesztiválon látott előadásokkal kapcsolatban próbáltak kérdéseket megfogalmazni (de nem feltétlenül megválaszolni). A közös beszélgetések eredményeként született, a produkciókra reflektáló írások a fesztivál blogján jelentek meg, három nyelven (a workshop tizennégy résztvevője marosvásárhelyi, kolozsvári, bukaresti, budapesti, veszprémi és vilnai egyetemi hallgató volt). A négy napos tömbökben órákat tartó előadók voltak:

Debreceni Csokonai Színház: Fodrásznő – Jelenet az előadásból

adásra. Az emberi lélek roncsolódás-történetét hallhatjuk, egy sajtótájékoztatóra emlékeztető asztaltól, hasonló tárgyilagossággal, nemtörődomséggel. Van itt minden: alkoholizmus, prostitúció, elmebaj, hazugság, fájdalom. És van egy Színész, aki az üres sörösládák tetjén elszavalja a nagymonológot: talán minden mégis itt köt ki, lenni vagy nem lenni, csak az változik, hogy ki mondja és mikor.

A külföldi előadások közül kiemelkedő volt a debreceni Csokonai Színház *Fodrásznője* (rendező: Viktor Rizsakov, főszerepben: Szűcs Nelli), amely az emberek közti kapcsolatokra fókuszál – a szeretethiányra, a magányra, az elidegenülésre fektetődik a hangsúly, melyet el-lenponoz a türelem és a szüntelen reménykedés mint a végső, megígért jó motiválója. Romániai előadásokban sem szűkölködött a második Reflex: műsoron volt több sepsiszentgyörgyi alkotás (Tamási Áron Színház: *A velencei kalmár* – r.: Bocsárdi László, Andrei Mureșanu Színház: *Mai întâi te naști* – r.: Radu Afrim, Osonó

Alice Georgescu színikritikus, a Román Kritikusszövetség elnöke, Marian Popescu színházkutató, a Bukaresti Egyetem professzora és *Maria Shevtsova* színházkutató, a Goldsmiths, University of London professzora.

Noha sajnos nehezen mondható az, hogy a zsúfolt két hét alatt létrejött egy olyan bensőséges fesztiválhangulat, amely a kisebb, rövidebb rendezvények alatt lenni szokott, a második Reflex minden értelemben sikeres volt. Bocsárdinak sikerült olyan előadásokat meghívnia Sepsiszentgyörgyre, melyeket nem-hogy az ottani közönség, de az erdélyi, romániai szakma is kivételes esetekben láthat csak. A színvonalas alkotások változatos palettája minden nap újdonsággal jelentkezett, és ha a fesztivál néha kissé le is ült, ez nem valamiféle monotonitás rovására írható, hanem az energiák (pillanatnyi) kifogyásának tudható be. A Reflex valamennyi előadása egyedi és megismételhetetlen színházi élmény volt, és azt hiszem, ezzel nem vagyok egyedül.

KÓDEX –

[...] Mondjam ki nyersen, mindjárt írásom kezdetén: Szepesi Attilát mindig is becsültem mint jó mesterembert, olyan versalkotót, aki a költészetben mindent meg tud csinálni, versalakító készsége mindenre képessé avatta. Mindiglen jó és pontos vers kerül ki műhelyéből. De valahogy korábbi meglátásom szerint más költők sikeresebben, hangsúlyosabban, nagyobb kép gazdagsággal, akárha hangosabban szóló verbális erővel tudtak vallani a vérgőzös, furcsa és ellentmondásos huszadik századról. Hitttem azt: érdekesebben. Figyelmemmel éppen ezért nem igazán fordultam Szepesi Attila költészetére felé. Mostanra aztán be kell látnom, mily igen rosszul cselekedtem. Ma természetességgel mondom ki elmúlt századunkról: furcsa. Mert túléltem, és visszatekintve csodálkozom, hogyan esett éppen én rá a túlélés esélye. Akik a veszélyek közvetlen részesei, amikor a vészek sűrűjében benne léteznek, akkor, ha alanyi résztvevőként mutatják fel: vérgőzősnek láttatják, ha távolságtartóan mérleseklik: ellentmondásos voltát érzékelhetik. De a benne lét még sohasem formázható a túléltség állapotát. A történelemmel való mérkőzésre való felkészülés állapotát formázhatta akkor még maga az adódó egyes történet is. Érti előre a költő a vészeket, az eljövendőt, mint a macskák a földrengést, és lehet sorstársa a kortárs szenvedőknek, még részese is, mondjuk, az elkövetkező mártíriumnak. Sokszor versével előzve az órá magára is utóbb rászakadó pusztulást.

De mennyivel másképpen fest a túlélők szemlélete. A celani sors végül is nem egyetlen eset, de a mártírium végletes átélése. A vészek utániság talán még nagyobb mérkőzés, mint a nyílt szembenállás. Ez már túl van a kínzókamrán, tizedelésen és a vesztőhelyen. Ez már a túlélő szörnyűségekben az emberlét furcsaságaira képes fordítani a figyelmet. A nagy szakadékokkal teljes pusztító századok idején mennyire szükséges volt ez a fajta költészet, amelyik a veszélyek közötti egyensúlyozás művészetére képes megtanítani az embert. Önmagát az alkotó művészt és a létrehozott műalkotást egyképpen. Mintha a százéves, avagy éppen a harmincéves háború idején élne a költő, talán éppen a bibliai bábeli fogság vészekkel teljes száműzöttségében. Akárha Villon tárgyias, mégis garabonciás elvarázsoltsága, vagy Angelus Silesius befelé sugárzó misztikája éledne újjá ebben az egyensúlyozó versben, vagy általa szólalnának meg a tűzzel érintett szájú próféták vészekén túllátó idilli jóslatai a farkas és a bárány jámbor együttéléséről. A vészek idején aktuális, a történelemben élő – a legjobb értelemben vett – alkalmi költészettel szemben a túlélés időn, történelmen kívül megvalósítható lehetőségeit játssza végig önmaga belső látásában. Vigasztalva magát is, és leckét adva mindnyájunknak. [...]

KABDEBÓ LÓRÁNT: „*Sem itt, sem ott, bondul mégis benn a benső végtelenben*”(A hetvenéves Szepesi Attila köszöntésére) **Forrás.** 2012. április

– INDEX

EMBER A ZENE MÖGÖTT

A mostani harmincévesek

Harmincéves korunk környékén rázzuk le magunkról mindazt, ami múltunk, és térünk, szinte egyből, a magunk útjára. Ilyenkor írjuk meg első reprezentatív művünket, indítjuk el a később beérő nagy tudományos felfedezésünk első kísérleteit. Nagyszerű, korszakváltást ígérő életperiódus kezdődik el a bűvös 30-as, vagy az ezt körülölelő számokkal. Beethoven 33 éves az *Eroica* írásakor, hogy csak a zenéből hozzunk egy markáns példát. Nem minden pillanatban váltunk viszont nemzedéket, az emberek egy nagy közösséget alkotó csoportját érte a *nemzedék* megjelenés alatt. Vagyis a hasonlóan gondolkodók, érzők, cselekvők közös cél felé törekvéseinek ezerszínű, de egységes halmazát érte a szó jelentése mögött. Száz év alatt négy nagy nemzedék váltja egymást a *harmincas* (a század harmincas éveiben születettek csoportja) *hatvanas*, a *nyolcvanas* és a *tizenhármassok* egymást követő hulláma. Ezeket a csomópont-évszámokat mindig plusz-mínusz öt évvel kell képzeletünkben „értelmezni”, néha plusz-mínusz tíz évre is kitágulhat a nemzedék-behatároló évek köre. Beethoven 1770-es születésével a *nyolcvanas* nemzedék keretében nagyon korán érkezett. Bach, Händel, Scarlatti 1685-ös születési dátumokkal egy kissé „elkéstek” a képzeletbeli 80-as fókuszhoz viszonyítva. De például az 1880-as nemzedék zeneszerző-képviselői már jóval szorosabban kapcsolódnak a mágnesközponthoz: 1879: Respighi; 1881: Bartók; Enescu, 1882: Stravinsky; Kodály; 1883: Webern, Casella, Varèse.

A nyolcvanas nemzedék *most*, ezekben az években kell hogy a felszínre bukkanjon. Lesem és türelmetlenül várom az új nemzedék bejelentkezését. Az első új, nagy műveket, az új szemléletmódot, az új megérzéseket, egyszóval a NAGY VÁLTÁST. Már-már elkedvetlenedtem tapasztalva azt a lankadt csendet, ami az elmúlt éveket jellemezte a világ művészetében. De most mintha változott volna a világ (zenei!) folyása is. Innen-onnan új hangok csendülnek meg, új vágyak, új remények. Ezt sugallta számomra az a véletlenül „elfogott” rövid kis riport, amelyben egy fiatal hege-

dűst mutattak be; a nemsokára következő hangversenyére hívták fel a zenekedvelők figyelmét. A látvány – hiszen a világ a szemünkön keresztül jut be hozzánk, a leghamarabb hat és a legközvetlenebbül – egyenesen megdöbbentő volt. Egy hatalmas színpadon (nyilván egy hatalmas nézőtérrel együtt, amit csak sejtthettünk, *mi*, nézők) *egyetlen* hegedűs játszott, táncházmuzsika hangulatú zenét, afféle „kortárs” akkordkísérettel. A háttérben még volt két zongoraszék, egy kinyitott hegedűtok. A hegedűszólót tünémenyes technikai bravúrral szólaltatta meg a (harmincéves kor körüli) fiatalember. Ahogyan a riport folytatásából kitűnt, máris nevet ragasztottak rá: az ÖRDÖG NÉPI HEGEDŰSE. A riport vége felé kiderült, hogy következő koncertjén citerán játszik, sőt még azt is megtudtuk, hogy első hangszerre nem is a hegedű, hanem a citera volt. Citerázásból is kaptunk egy kis ízelítőt.

Ki ez a valaki? Gyötört a kérdés, mert a tv-műsorok alig jeleznek valamit a képen látható dolgokból, feltételezik, hogy az első képekből követtük a gondolat- és képsort, tehát *mindent* tudunk. A tájékoztató feliratok oly ritkák és annyira csak a „lényegre” szorítkoznak (és oly rövid ideig jelennek meg), hogy rendszerint észre sem vesszük, pláne, ha a riport témája, alanya különben is teljesen uralja figyelmünket. Ez történt ezúttal is. Néhány nap elteltével egy másik híradásból tudtam meg a művész nevét: LAJKÓ FÉLIX, és azt is, hogy az elhangzott művek az ő szerzeményei, tehát zeneszerző is, és ahogyan gyanítani lehet, a repertoárja nagy részét éppen saját művei töltik ki. Hogy ez a zene milyen, azt nehéz szavakba foglalni, A HATÁSA RENDKÍVÜLI. Ha olyan elnevezéseket használunk, mint felfokozott népi hangszeres muzsika, rock, jazz beütésekkel, aligha ragadtam meg a lényegét. Mert a LÉNYEG igazából csak a zenét hallgatva ragadható meg. Felfokozott hangzása, feszültségének belső izzása, az autentikus népi hangzásvilág megragadásának rendkívüli ereje biztosít e zenének *teljesen új helyet* a mai Zenében.

TERÉNYI EDE

HOL-

Az Erdélyi Magyar Írók Ligája irodalmi estet szervezett április 26-án, a kolozsvári Bölcsészkar épületében, a Brassai-teremben. Az esten Papp Attila Zsolt, Potozky László, Szántai János, Varga László Edgár és Varga Melinda lépett fel, a házigazda Egyed Emese volt.

Április 26-án a budapesti Márton Áron Szakkollégiumban olvasott fel műveiből Muszka Sándor és Orbán János Dénes. Az est házigazdája Noszlopi Botond volt.

Kétállomásos „miniturnén” szerepelt Székelyföldön Parti Nagy Lajos magyarországi költő, író. Sepsiszentgyörgyön április 24-én, a Bod Péter Megyei Könyvtár Gábor Áron termében, Székelyudvarhelyen pedig 25-én, a Gondúzóban. Parti Nagy Lajossal Kovács András Ferenc költő, esszéíró, a marosvásárhelyi *Látó* szépirodalmi folyóirat főszerkesztője beszélgetett. A sepsiszentgyörgyi találkozó az idei Szent

György-napok keretében zajlott, az est házigazdája Szonda Szabolcs könyvtárigazgató volt.

Székely Csaba *Bányavíz* című műve nyerte el az Örkény István születésének 100. évfordulója alkalmából meghirdetett drámapályázat fődíját. A pályázatot a budapesti Örkény István Színház hirdette meg.

Negyven év képzőművészet és irodalom alkotókban, művekben és eseményekben címmel zajlott a kolozsvári magyar főkonzulátus és a Gyergyószárhegyi Kulturális és Művészeti Központ közös rendezvénye április 24-én, a konzulátus belső udvari termében (Főtér 23. szám).

Az eseményen részt vett Szilágyi Mátyás, Magyarország kolozsvári főkonzulja, Egyed Péter, a szárhegyi írótalálkozó szakmai vezetője, Kassay Péter, a Kulturális és Művészeti Központ igazgatója és Márton Árpád festőművész. A képzőművészeti alkotótáborok anyagából nyílt kiállítást Márton Árpád ismertette. Ezt követően Szilágyi István,

Karácsonyi Zsolt és Király Zoltán olvasa fel írásait.

A *Várad* folyóirat *Törzsasztal* sorozatának újabb estjén, április 13-án, a nagyváradi Ady Endre Gimnázium könyvtárában Krasznahorkai László Kossuth-díjas íróval találkozhattak az érdeklődők.

Az április 12–15 között, Gyergyó-alfaluban megrendezett Kimenő Összművészeti Fesztiválon tartott irodalmi estet a *Helikon*. Lapunkat Szilágyi István, Demeter Zsuzsa, Karácsonyi Zsolt és Papp Attila Zsolt képviselte.

A Communitas Alapítvány idén is meghirdette fiatal alkotóknak szóló ösztöndíjpályázatát. Az irodalom kategória nyertesei: Bartha Katalin Ágnes, Botházi Mária, Demeter Zsuzsa, Farkas Wellmann Éva, Fekete Réka, Ferenczi Szilárd, Karácsonyi Zsolt, Székely Csaba és Varga László Edgár.

-MI

Póker

Ha pókerezés közben körülnézel az asztalnál, és nem tudod megmondani,...

Paul Newman fenti gondolatának folytatását rejtik a fősorok.

VÍZSZINTES

1. Tollhibát ejtő. 6. Vuk nagybátyja. 11. „Székes” női név. 12. London levegője! 14. Sakkmozdulatot tevő. 15. Erika egyik beceneve. 16. Szórványos női név. 18. Az egyik ősevezér. 19. Azonos betűk. 20. Kedvelt, szeretett. 22. Gézvégék! 23. Ünnepi sütemény. 25. Kalapszél. 27. Zeus kedvese. 28. USA-szabvány. 30. Patás állat. 31. Kiváltó tényező. 33. Őrhelyen áll. 36. Betéti társaság, röviden. 37. Lassító berendezés. 39. Külső helyre taszít. 40. Utca, franciául. 41. Süteményféle. 43. Alvásfázis. 44. A vörös bolygó. 45. Vajdasági város. 47. Sebességet gyorsít. 48. Római 49. 49. Bácsika.

50. Latyak. 51. Knock out, röviden. 52. Czuczor Gergely írói álneve. 54. Kémiai anyagmennyiség. 56. A folytatás befejezése.

FÜGGŐLEGES

1. Modern tudományág. 2. Ebadta kölyök. 3. Ilona egyik beceneve. 4. A rádium vegyjele. 5. A folytatás kezdete. 7. Rangjelző előtag. 8. Mező, kaszáló. 9. ... satanas!; Távozz tőlem, Sátán! 10. Egresmártás. 12. Becézett Attila. 13. Beőrlet! 16. Észak-erdélyi folyócska. 17. Havasi legelő. 20. Állj! 21. Svájci monda-hős (Vilmos). 24. Sír, népies szóval. 26. Kemény anyagba betűt, jelet vés. 28. Hallgat, mint ... (szólás). 29. Elemi parány. 32. Megbicskáz. 34. Motívum. 35. Pajta, istálló. 36. Védőréteg. 38. Köln csendes része! 40. Tesz, helyez. 42. Vályú. 44. Elégedetlenkedik. 46. F. Kafka műve. 47. Hír, hírnév. 52. Telekvég! 53. Személyes névmás. 55. Kettős betű.

BOTH LÁSZLÓ

1	2	3	4		5		6	7	8	9	10
11					12		13		14		
15				16			17		18		
19			20					21		22	
23		24					25		26		
		27			28		29		30		
31	32		33	34			35			36	
37		38		39					40		
41			42		43				44		
45				46			47				
48			49				50			51	
		52				53		54		55	
56											

A *Helikon* 8. számában közölt *Tudatlanság* című rejtvény megfejtése: ... aki erről nem tud, és megvalósítja.

Az oldalt gondozta NAGY MÁRIA

TÁMOGATÓINK:

Romániai Írók Szövetsége
Nemzeti Kulturális Alap

BETHLEN GÁBOR
Alap
Nemzeti Kulturális Alap

RMDSZ
COMMUNITAS ALAPÍTVÁNY
TÁMOGATÓ AZ RMDSZ ÉS A COMMUNITAS ALAPÍTVÁNY

Kolozsvár Város Tanácsa
Bethlen Gábor Alap
Communitas Alapítvány

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő-helyettes: KARÁCSONYI ZSOLT
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs:
KIRÁLY LÁSZLÓ
SZÓCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
DEMETER ZSUZSA: kritika
MÓZES ATTILA: próza

PAPP ATTILA ZSOLT: társzművészetek
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számitógépes tördelés: NAGY MÁRIA, nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont
A szerkesztőség címe: 400217 Cluj-Napoca, str. Câmpeni 13. Postafiók 245, telefon: (004) 0264 431690, telefon/fax: (004) 0264 431 677, villámposta: kviri.helikon@gmail.com
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg — kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288 Honlap: www.helikon.ro